

**BĒRNU, ĢIMENES UN SABIEDRĪBAS INTEGRĀCIJAS LIETU
MINISTRIJAS
VALSTS BĒRNU TIESĪBU AIZSARDZĪBAS
INSPEKCIJAS
2008. GADA PUBLISKAIS PĀRSKATS**

Rīga, 2009

Saturs

Priekšvārds.....	3
1. Pamatinformācija.....	4
1.1. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas statuss.....	4
1.2. Inspekcijas funkcijas un uzdevumi	4
1.3. Inspekcijas struktūra un darba organizācija.....	5
1.3.1. Bērnu tiesību aizsardzības departaments.....	5
1.3.2. Uzticības tālruņa darbības nodrošināšanas departaments.....	7
1.3.3. Administratīvā nodaļa.....	8
2. Inspekcijas darbības rezultāti.....	9
2.1. Inspekcijas prioritātes 2008. gadā.....	9
2.2. Normatīvo aktu ievērošanas uzraudzība un kontrole 2008. gadā.....	9
2.2.1. 2008. gadā veiktās bērnu tiesību ievērošanas un personas lietu pārbaudes, to rezultāti.....	9
2.3. Normatīvo aktu regulējamo vidi ietekmējošie faktori un prognozes par tās attīstību.....	14
2.3.1. Vispārīzglītojošās skolas.....	14
2.3.2. Internātskolas un speciālās internātskolas.....	16
2.3.3. Ārpusģimenes aprūpes iestādes	17
2.3.4. Pirmsskolas izglītības iestādes.....	20
2.3.5. Vasaras atpūtas un sporta nometnes	20
2.3.6. Sociālās korekcijas izglītības iestādes.....	21
2.3.7. Brīvības atņemšanas vietas.....	21
2.3.8. Psihoneiroloģiskās slimnīcas.....	23
2.3.9. Modeļu aģentūru darbības tiesiskais regulējums.....	24
2.4. Inspekcijas aktivitātes, lai nodrošinātu bērnu tiesību aizsardzību.....	24
2.4.1. Inspekcijas sniegtās konsultācijas par bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem.....	24
2.4.2. Inspekcijas aktivitātes sabiedrības informēšanā un speciālistu izglītošanā.....	25
2.4.3. Profesionālas un kvalitatīvas psiholoģiskās palīdzības nodrošināšana bērniem.....	35
2.4.4. Vienošanās par koordinētu pazudošo bērnu meklēšanu un savstarpēju informācijas apmaiņu.....	36
2.5. Uzticības tālruņa darbības nodrošināšana.....	36
2.5.1. Psiholoģiskā palīdzība bērniem krīzes situācijā.....	36
2.5.2. Starptautiskā sadarbība	37
2.5.3. Saņemto zvanu analīze.....	37
2.5.4. Eiropas vienotā palīdzības tālruņa ieviešana.....	42
2.5.5. Atbalsts inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālrunim.....	42
2.6. Līdzdalība bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidošanā.....	43
2.6.1. Inspekcijas ieguldījums starpinstitūciju sadarbības problēmu mazināšanā	43
2.7. Iestādes vadības un darbības uzlabošanas sistēmas efektīva nodrošināšana.....	46
2.8. Lietvedība.....	48
3. Budžeta informācija.....	49
4. Personāls.....	51
5. Komunikācija ar sabiedrību	53
5.1. Sadarbība ar plašsaziņas līdzekļiem.....	53
5.2. Inspekcijas interneta mājaslapa.....	54
6. Inspekcijas prioritātes 2009. gadā.....	56

Priekšvārds

*Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas priekšniece
Laila Rieksta-Riekstiņa*

2008. gads ir trešais Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas darba gads.

Bērnu labklājībai un drošībai ir nepieciešama ne tikai pieaugušo rūpes un uzmanība, bet arī institūciju vienota rīcība, lai ātri un efektīvi palīdzētu bērnam, kurš nonācis krīzes situācijā. Nav noslēpums, ka gan izglītības iestādēs vienaudžu vidū, gan starp ģimenes locekļiem mēdz būt vardarbības gadījumi, par ko liecina arī inspekcijā saņemto sūdzību skaits un veikto aptauju rezultāti. Līdz ar to inspekcijai nākas saskarties ar sarežģītiem gadījumiem, kuru risināšanā jāiesaista dažādu nozaru speciālisti. Iepriekšējā darbības pieredze liecina, ka bieži vien nav vienotas un koordinētas pieejas palīdzības sniegšanai bērniem krīzes situācijā. Tādēļ šajā gadā inspekcija īpašu uzmanību pievērta starpinstitucionālās sadarbības uzlabošanai. Nevienai no bērnu tiesību nodrošināšanā iesaistītajām institūcijām nav visu nepieciešamo zināšanu, prasmju vai līdzekļu, kas vajadzīgi grūtībās nonākušo bērnu problēmu risināšanā. Lai uzlabotu un atvieglotu starpinstitucionālo sadarbību un padarītu ātrāku un kvalitatīvāku problēmu risināšanu, inspekcija izstrādāja rokasgrāmatu, kas sniedz praktiskus rīcības modeļus bāriņtiesu, izglītības iestāžu, sociālo dienestu un citu institūciju darbiniekiem. Iesaistīšanās sarežģītu gadījumu risināšanā, sniedzot praktisku palīdzību valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem, kļuvusi par neatņemamu inspekcijas darba daļu. Ar gandarījumu jāatzīmē, ka inspekcija ar katru darba gadu iegūst arvien lielāku sabiedrības uzticību ne tikai kā iestāde, kas pārbauda, uzrauga un administratīvi soda, bet gan kā iestāde, kur var saņemt palīdzību un atbalstu ne tikai bērni un vecāki, bet arī speciālisti.

Viens no inspekcijas darbības pamatuzdevumiem vienmēr ir bijis aizsargāt to bērnu tiesības, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpes iestādēs, kā arī ilgstoši uzturas psihoneiroloģiskās slimnīcās vai izcieš sodu ieslodzījumu vietās. Tāpēc inspekcija īpašu vērību pievērta šo jautājumu risināšanai un veica virkni pasākumu, lai tiktu nodrošināta īpaši mazaizsargātu bērnu tiesību ievērošanas uzraudzība šajās iestādēs.

Arī šajā gadā tika turpināts darbs pie bērnu Uzticības tālruņa darbības paplašināšanas. Bērniem ir iespēja saņemt bezmaksas psihologa konsultācijas ne tikai zvanot uz uzticības tālruni, bet nepieciešamības gadījumos arī klātienē, gan ierodoties inspekcijā, gan inspekcijas speciālistiem izbraucot uz skolu vai bērnu aprūpes iestādi. Jāatzīmē, ka šādu iespēju bērni un vecāki izmanto arvien biežāk.

Inspekcija 2008. gadā realizēja aktivitātes, lai inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis iegūtu tiesības nodrošināt pakalpojumus, izmantojot Eiropas vienoto bezmaksas palīdzības numuru 116111. Tādējādi arī Latvijā, līdzīgi kā citās Eiropas Savienības valstīs, būs pieejams vienotais palīdzības tālruņa numurs. Pāreja uz jauno numuru notiks pakāpeniski 2009.gada laikā.

2008.gadā, inspekcijā, līdzīgi kā valstī kopumā, sākās pārmaiņas, kas skāra inspekcijas darbību – nācās atteikties no daudzām iecerēm. Reorganizācijas rezultātā vajadzēja slēgt inspektoru darba vietas Bauskā un Cēsīs, kas būtiski ierobežoja iespēju bērniem, vecākiem arī speciālistiem saņemt tūlītēju palīdzību bērnu tiesību jautājumos. Neskatoties uz sarežģīto situāciju, darbs inspekcijā pie izvirzītajām prioritātēm turpinās.

1. Pamatinformācija

1.1. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas statuss

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (turpmāk – inspekcija) izveidota, pamatojoties uz Ministru Kabineta 2005. gada 29. novembra rīkojumu Nr. 755 „Par tiešās pārvaldes iestādes „Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija” izveidošanu”. Inspekcijas darbība sākta 2005. gada 1. decembrī.

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65.1. pantu inspekcija uzrauga un kontrolē normatīvo aktu ievērošanu bērnu tiesību aizsardzības jomā.

1.2. Inspekcijas funkcijas un uzdevumi

Inspekcija ir bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas nodrošina normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības jomā. Inspekcijas funkcijas un uzdevumus nosaka 2005. gada 29. novembra Ministru Kabineta noteikumi Nr. 898 „Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas nolikums” (turpmāk – nolikums).

Inspekcijai ir šādas funkcijas:

- uzraudzīt un kontrolēt Bērnu tiesību aizsardzības likuma un citu bērnu tiesību aizsardzību regulējošo normatīvo aktu ievērošanu;
- analizēt situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- nodrošināt uzticības tālruņa darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- sniegt ieteikumus valsts un pašvaldību iestādēm un citām institūcijām, lai nodrošinātu un pilnveidotu bērnu tiesību aizsardzību;
- sadarboties ar valsts un pašvaldību iestāžu amatpersonām, kā arī nevalstiskajām organizācijām bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- veikt citas bērnu tiesību aizsardzību regulējošajos normatīvajos aktos noteiktās funkcijas.

Lai izpildītu noteiktās funkcijas, inspekcija veic šādus uzdevumus:

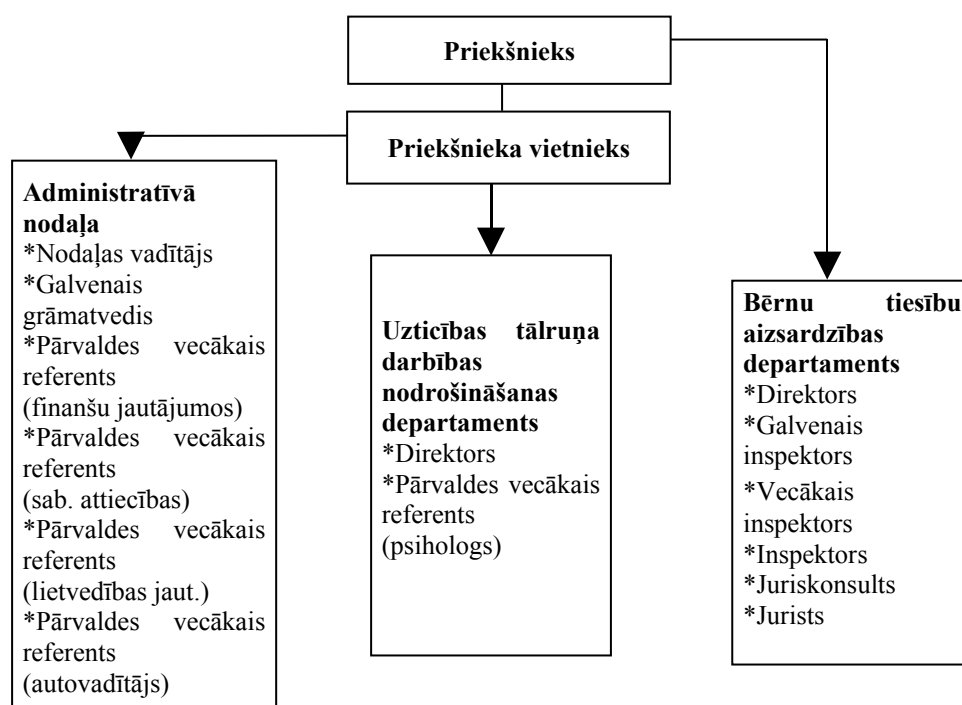
- pamatojoties uz privātpersonu, valsts vai pašvaldības institūciju iesniegtajām sūdzībām vai pēc savas iniciatīvas pārbauda jebkuras valsts vai pašvaldības institūcijas, nevalstiskās organizācijas vai citas fiziskas vai juridiskas personas darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā un sastāda pārbaudes aktu par konstatētajiem faktiem;
- pamatojoties uz pārbaudes rezultātiem, sniedz ieteikumus pārkāpumu novēršanai;
- nodrošina administratīvo pārkāpumu lietvedību;
- organizē inspekcijas inspektoru, uzticības tālruņa darbības nodrošināšanā iesaistīto darbinieku un bērnu tiesību aizsardzības pašvaldību speciālistu mācības;
- sniedz konsultācijas un psiholoģisko atbalstu bērniem krīzes situācijās;
- apkopo statistikas datus un pārbaudžu rezultātā iegūto informāciju par bērnu tiesību ievērošanu un sniedz priekšlikumus Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijai situācijas uzlabošanai;
- informē sabiedrību par inspekcijas darbību, bērnu tiesībām un pienākumiem un citiem aktuāliem jautājumiem bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- sadarbojas ar ārvalstu publiskās pārvaldes institūcijām, starptautiskajām un nevalstiskajām organizācijām, to ekspertiem un pārstāvjiem;

- izstrādā un sniedz Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijai priekšlikumus normatīvo aktu pilnveidošanai bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- veic citus ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma un bērnu tiesību aizsardzību regulējošu normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli saistītus uzdevumus.

1.3. Inspekcijas struktūra un darba organizācija

Lai nodrošinātu inspekcijas funkciju izpildi, tajā izveidoti divi departamenti un viena nodaļa.

Inspekciju vada priekšnieks, kura tiešā padotībā ir inspekcijas priekšnieka vietnieks, kā arī Bērnu tiesību aizsardzības departaments. Inspekcijas priekšnieka vietnieka tiešā padotībā ir Uzticības tālruņa darbības nodrošināšanas departaments un Administratīvā nodaļa. Līdz ar inspekcijas reorganizāciju 2008. gada rudenī tika likvidētas Uzraudzības, Juridiskā, Finanšu nodaļas, kuras iekļāva Bērnu tiesību aizsardzības departamentā un Administratīvajā nodaļā.

1. attēls. Inspekcijas struktūra

1.3.1. Bērnu tiesību aizsardzības departaments

Bērnu tiesību aizsardzības departaments ir inspekcijas struktūrvienība, kuras galvenais uzdevums ir nodrošināt normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Departaments atbilstoši tā uzdevumiem un kompetencei:

- organizē un koordinē normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomā, uzrauga un analizē bērnu tiesību aizsardzības procesa kvalitāti;
- uzrauga un metodiski vada bērnu ārpusģimenes aprūpes iestāžu darbu bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- analizē situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā;

- sniedz ieteikumus valsts un pašvaldību iestādēm un citām institūcijām, lai nodrošinātu un pilnveidotu bērnu tiesību aizsardzību;
- sniedz metodisku palīdzību pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem;
- konsultējas ar nevalstiskajām organizācijām, pieņemot lēmumus, kā arī veicina sociālā dialoga attīstību bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- izskata fizisku un juridisku personu iesniegumus, sūdzības un priekšlikumus, kā arī sagatavo atbildes uz tiem;
- pārstāv inspekcijas viedokli izveidotajās darba grupās, starpinstitucionālās sanāksmēs, sapulcēs, semināros;
- informē sabiedrību par bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem;
- organizē izglītojošus pasākumus bērniem, vecākiem, valsts un pašvaldību institūciju speciālistiem par bērnu tiesībām un pienākumiem;
- izstrādā un iesniedz inspekcijas priekšniekam priekšlikumus normatīvo aktu pilnveidošanai bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Viens no departamenta uzdevumiem ir nodrošināt normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības jomā, izskatīt fizisko un juridisko personu iesniegumus un veikt bērnu tiesību ievērošanas un personu lietu pārbaudes.

Bērnu tiesību aizsardzības departamenta tiešā padotībā ir valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektori (turpmāk – inspektori). Līdz ar inspekcijas reorganizāciju 2008. gada decembrī tika likvidētas inspektoru vietas Cēsīs un Bauskā. 2008. gadā inspektori strādāja:

- Rīgā, pārraugot Jūrmalu, kā arī Rīgas, Tukuma, Aizkraukles un Ogres rajonu;
- Bauskā, pārraugot Bauskas, Dobeles un Jelgavas rajonu;
- Valmierā, pārraugot Valmieras, Limbažu un Valkas rajonu;
- Cēsīs, pārraugot Cēsu, kā arī daļu Rīgas rajona;
- Gulbenē, pārraugot Gulbenes, Alūksnes, Balvu un Madonas rajonu;
- Rēzeknē, pārraugot Rēzeknes, Preiļu un Ludzas rajonu;
- Daugavpilī, pārraugot Daugavpils, Krāslavas un Jēkabpils rajonu;
- Kuldīgā, pārraugot Kuldīgas, Talsu un Ventspils rajonu;
- Liepājā, pārraugot Liepājas un Saldus rajonu.

2.attēls. Inspektoru izvietojums Latvijas reģionos

Saskaņā ar inspekcijas nolikumu inspektoriem ir tiesības:

- pieprasīt privātpersonām, valsts vai pašvaldību institūcijām un nevalstiskajām organizācijām izpildīt normatīvajos aktos noteiktās prasības, kas saistītas ar inspekcijas funkciju nodrošināšanu;
- pamatojoties uz sūdzību vai pēc savas iniciatīvas, ja nepieciešams, pieaicinot arī policijas iestāžu darbiniekus, pārbaudīt jebkuras valsts vai pašvaldības institūcijas, nevalstiskās organizācijas vai citas fiziskas vai juridiskas personas darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī pieprasīt un saņemt bez maksas no minētajām institūcijām, organizācijām un personām ar to saistīto informāciju;
- atbilstoši kompetencei sastādīt administratīvo pārkāpumu protokolus.

Saskaņā ar inspekcijas nolikumu inspektoriem ir pienākumi:

- pēc savas iniciatīvas vai uz privātpersonu, valsts vai pašvaldību institūciju iesniegto sūdzību pamata veikt pārbaudi par valsts vai pašvaldības institūcijas, nevalstiskās organizācijas vai citas fiziskas vai juridiskas personas darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā. Pārbaudē konstatējot bērnu tiesību pārkāpumus, noteikt pārkāpuma raksturu un sekas, kā arī pieņemt lēmumu par prettiesiskās darbības (bezdarbības) pārtraukšanu, informēt par to attiecīgo valsts pārvaldes iestādi, publisko personu vai pašvaldību un sagatavot materiālus kompetentajām iestādēm attiecīga lēmuma pieņemšanai, ja konstatēts, ka amatpersonas nav ievērojušas likumu vai citu normatīvo aktu prasības bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- pēc savas iniciatīvas vai uz iesnieguma pamata veicot pārbaudi par bērnu tiesību pārkāpumu, pieprasīt un saņemt no juridiskajām un fiziskajām personām rakstiskus vai mutiskus paskaidrojumus vai citu nepieciešamo informāciju, pieaicināt, ja nepieciešams, tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekus, veikt procesuālās darbības, piemēram, audioierakstus vai videoierakstus. Konstatējot bērnu tiesību pārkāpumu, pieņemt lēmumu par prettiesiskās darbības (bezdarbības) pārtraukšanu, ierosināt, kā novērst konstatētos trūkumus, vai sastādīt administratīvo pārkāpumu protokolu, vai normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos sagatavot un iesniegt kompetentajām izmeklēšanas iestādēm materiālus personu saukšanai pie likumā noteiktās atbildības.

1.3.2. Uzticības tālruņa darbības nodrošināšanas departaments

Uzticības tālruņa darbības nodrošināšanas departaments ir inspekcijas struktūrvienība, kuras galvenais uzdevums ir nodrošināt uzticības tālruņa darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā. Departaments atbilstoši tā uzdevumiem un kompetencei realizē šādas funkcijas:

- organizē uzticības tālruņa darbību;
- sniedz konsultācijas un psiholoģisko atbalstu bērniem krīzes situācijās;
- sadarbojas ar inspekcijas Bērnu tiesību aizsardzības departamentu, kā arī valsts un pašvaldību institūcijām, nevalstiskajām organizācijām, lai nodrošinātu bērnu tiesību aizsardzību gadījumos, kad saņemta informācija par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem;
- apkopo datus un analizē uzticības tālruņa statistiku par bērnu tiesību ievērošanu un sniedz priekšlikumus inspekcijas priekšniekam situācijas uzlabošanai;
- organizē pētījumus par bērnu tiesību aizsardzības īstenošanas problēmām, sagatavo un sniedz inspekcijas priekšniekam pārskatus, priekšlikumus un ieteikumus par situāciju bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- pārstāv inspekcijas viedokli izveidotajās darba grupās, starpinstitucionālajās sanāksmēs, sapulcēs, semināros;

- informē sabiedrību par uzticības tālruņa darbību un aktuālām bērnu problēmām, to iespējamiem risinājumiem;
- organizē izglītojošus pasākumus bērniem, vecākiem, valsts un pašvaldību institūciju speciālistiem un nevalstiskajām organizācijām par vardarbību pret bērniem un palīdzības saņemšanas iespējām.

1.3.3. Administratīvā nodaļa

Administratīvā nodaļa ir inspekcijas struktūrvienība, kuras mērķis ir sekmēt inspekcijas uzdevumu īstenošanu, nodrošinot nepārtrauktu inspekcijas administratīvo darbu. Nodaļa atbilstoši tās uzdevumiem un kompetencei:

- nodrošina inspekcijas finanšu līdzekļu ekonomisku, efektīvu un tiesisku izmantošanu, organizējot inspekcijas struktūrvienību administratīvās darbības nodrošināšanai nepieciešamā inventāra, preču iegādi un pakalpojumu saņemšanu;
- nodrošina spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem atbilstošu un kvalitatīvu inspekcijas informācijas sistēmu darbību un attīstību (t.sk. datu drošības jomā);
- nodrošina sabiedrības informēšanu bērnu tiesību aizsardzības jautājumos;
- nodrošina inspekcijā saņemto un nosūtāmo dokumentu, tai skaitā elektronisko dokumentu, iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu aprites organizēšanu;
- nodrošina inspekcijas personāla vadības jautājumu risināšanu atbilstoši nodaļas kompetencei;
- nodrošina iepirkumu reglamentējošo ārējo normatīvo aktu ievērošanu un izpildi;
- veic iepirkumu procedūras atbilstoši spēkā esošajiem ārējiem normatīvajiem aktiem;
- sekmē inspekcijas uzdevumu īstenošanu atbilstoši savai kompetencei, tai skaitā sadarbībā ar citām valsts pārvaldes un pašvaldības institūcijām, uzņēmējiem, sabiedriskajām organizācijām vai iedzīvotājiem;
- veic informācijas tehnoloģiju infrastruktūras attīstības plānošanu, projektu plānošanu un informācijas tehnoloģiju ieviešanu;
- veic inspekcijas mājaslapas administrēšanu, mājaslapas lietotāju darbības uzraudzību, nodrošina ar mājaslapas tehnisko administrēšanu saistīto jautājumu risināšanu, kā arī kontrolē mājaslapas atbilstību spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem;
- plāno un sastāda inspekcijas budžetu atbilstoši inspekcijas prioritātēm;
- izstrādā inspekcijas finanšu gada plānus;
- nodrošina inspekcijas grāmatvedības uzskaites organizāciju;
- plāno un koordinē inspekcijas finanšu operācijas, nodrošina to izpildi un kontroli;
- gatavo un iesniedz gada finanšu pārskatus ministrijai, Valsts ieņēmumu dienestam un Valsts kontrolei;
- nodrošina darba algas aprēķinu un izmaksas.

2. Inspekcijas darbības rezultāti

2.1. Inspekcijas prioritātes 2008. gadā

2008. gadā prioritātes bija noteiktas atbilstoši Bērnu un ģimenes lietu ministrijas darbības stratēģijai 2006.–2008. gadam, kas apstiprināta 2006. gada 25. jūlijā ar Ministru Kabineta rīkojumu Nr. 561:

- Ņemot vērā to, ka ātra un efektīva bērnu tiesību nodrošināšana un aizsardzība no prettiesiskām darbībām visbiežāk ir tieši saistīta un atkarīga no vairāku valsts un pašvaldību institūciju darbībām, aktuāla ir šo darbību savstarpēja saskaņošana. Tādēļ inspekcija 2008. gadā veica virkni pasākumu, lai sekmētu **starpinstitucionālās sadarbības uzlabošanu, nodrošinot bērnu tiesību aizsardzību.**
- Bērni, kas ilgstoši spiesti uzturēties institūcijās, vairāk pakļauti dažādiem ne vienmēr likumīgiem vai pamatotiem tiesību ierobežojumiem, tajā skaitā arī vienaudžu un personāla vardarbībai. Inspekcija veica padziļinātas pārbaudes ieslodzījuma vietās, psihiatriskajās slimnīcās, ārpusģimenes aprūpes iestādēs, kurās uzturas bērni, iesaistot pārbaūžu veikšanā ne tikai valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektoros, bet arī inspekcijā strādājošos psihologus un Nodibinājuma - Centrs „Dardedze” pārstāvjus, lai tiktu nodrošināta **īpaši neaizsargātu bērnu tiesību ievērošanas uzraudzība.**
- Uzticības tālrūpa darbības nodrošināšanas departamenta funkciju paplašināšana – darbības nodrošināšana arī svētdienās no plkst.10.00–22.00 un papildus konsultācijām pa telefonu sākt klātienē konsultācijas, kurās tiek sniegta psihologa palīdzība.

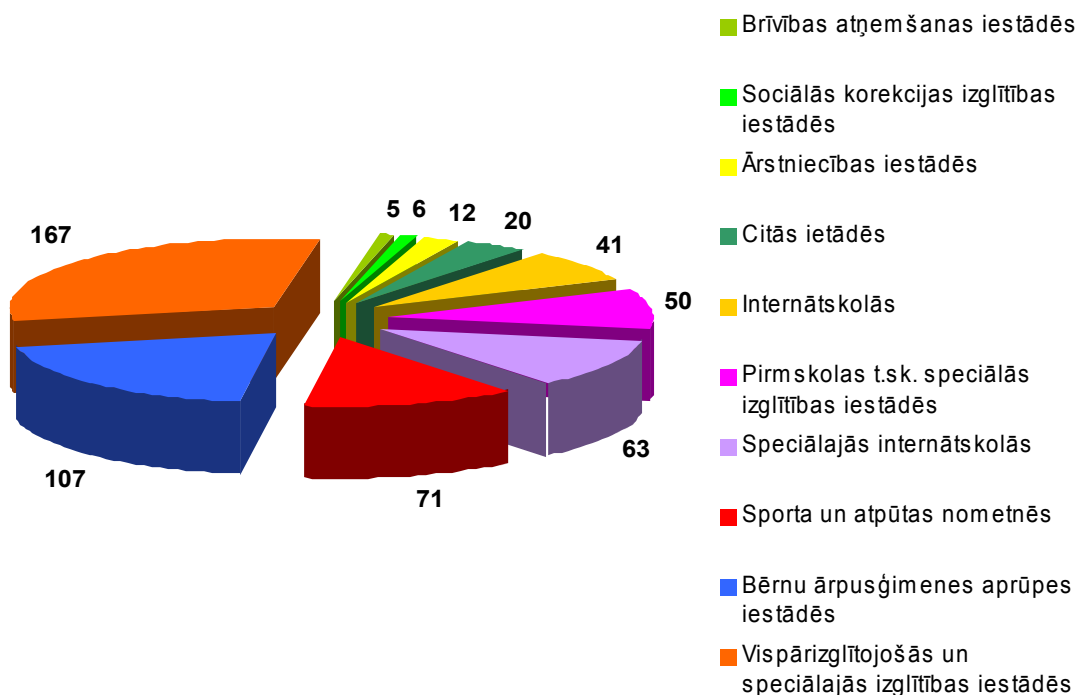
2.2. Normatīvo aktu ievērošanas uzraudzība un kontrole 2008. gadā

Saskaņā ar inspekcijas nolikuma 3.1. punktu inspekcija, pamatojoties uz privātpersonu, valsts vai pašvaldību institūciju iesniegtajām sūdzībām vai pēc savas iniciatīvas pārbauda jebkuras valsts vai pašvaldības institūcijas, nevalstiskās organizācijas vai citas juridiskas vai fiziskas personas darbību bērnu tiesību aizsardzības jomā un sastāda aktu par pārbaudē konstatētajiem faktiem.

2.2.1. 2008. gadā veiktās bērnu tiesību ievērošanas un personas lietu pārbaudes, to rezultāti

Pārskata periodā inspekcija no fiziskām un juridiskām personām (tai skaitā anonīmi) saņēma 687 ziņojumus par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem.

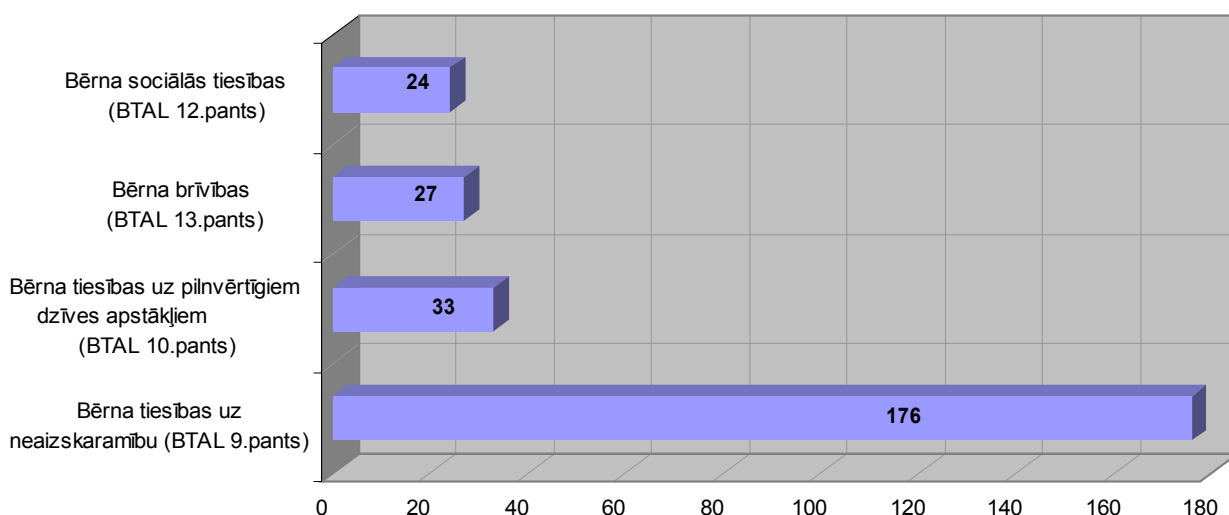
Inspekcija 2008. gadā veica 542 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes institūcijās (att. nr.3). Papildus sadarbībā ar Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas reģionālajiem audžuģimeņu konsultantiem inspektori veica 49 pārbaudes audžuģimenēs, kā arī tika veiktas pārrunas ar 8693 bērniem. Bērnu tiesību ievērošanas pārbaūžu laikā iestādēs inspektori pārbaudīja bērnu tiesību aizsardzību regulējošo normatīvo aktu ievērošanu, vienlaikus iestādēm tika sniegta metodiskā palīdzība, kā arī ieteikumi un uzdevumi konstatēto pārkāpumu novēršanai.

3.attēls. *Institūcijās veikto pārbaužu skaits*

Inspekcijas veiktajās pārbaudēs konstatētie bērnu tiesību pārkāpumi

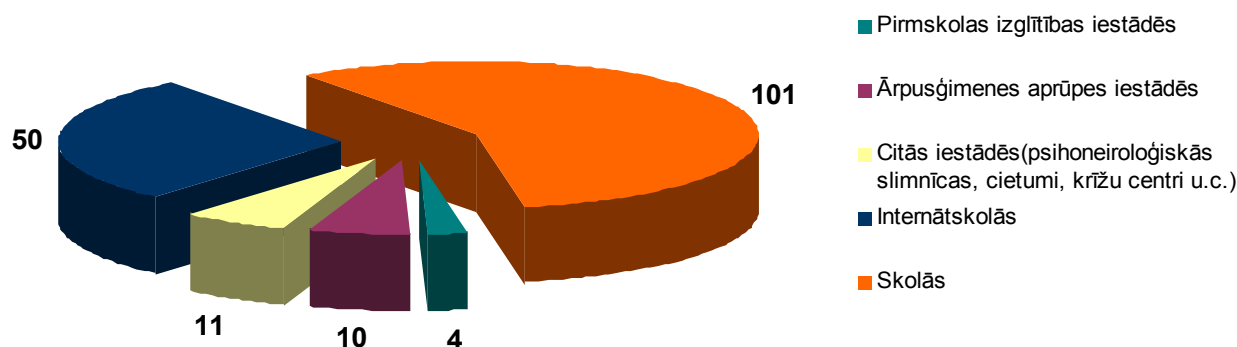
2008. gadā konstatēti 176 vardarbības gadījumi iestādēs, kurās uzturas bērni. Tādējādi tiek pārkāptas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9. panta otrajā daļā noteiktās bērna tiesības, ka pret bērnu nedrīkst izturēties cietsirdīgi, nedrīkst viņu mocīt un fiziski sodīt, aizskart viņa cieņu un godu (att. nr.4).

4.attēls. *Konstatēto gadījumu skaits, kad pārkāpti Bērnu tiesību aizsardzības likuma panti*

No kopējā 101 konstatētā vardarbības gadījumu skaita (att. nr.5) skolās vienaudžu emocionālā un fiziskā vardarbība konstatēta 51 gadījumā, savukārt darbinieku emocionālā un fiziskā vardarbība konstatēta 49 gadījumos. 1 gadījumā konstatēta citas personas (piemēram, tehniskais darbinieks) fiziskā vardarbība.

Pēc konstatēto vardarbības gadījumu skaita otrs lielākais atklāto vardarbības gadījumu skaits ir internātskolās, kurās konstatēti 50 vardarbības gadījumi.

5. attēls. Konstatēto vardarbības gadījumu skaits iestādēs, kurās uzturas bērni

Analizējot pārbaūžu rezultātus rajonos un pilsētās, secināms, ka visvairāk vardarbības gadījumu konstatēts Valmieras rajonā – 20, Rīgas rajonā – 16, Cēsu rajonā – 12, Alūksnes un Liepājas rajonā – 8, Valkas, Limbažu – 7 gadījumi.

2008. gadā konstatēti 33 gadījumi, kad pārkāpts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10. pants, kas nosaka bērna tiesības uz tādiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kas nodrošina pilnvērtīgu fizisko un intelektuālo attīstību. Pārkāpumi konstatēti 10 gadījumos bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs un 10 gadījumos ģimenēs. Pārkāpumi visbiežāk ir saistīti ar to, ka bērniem ārpusģimenes aprūpes iestādēs netiek nodrošinātas kvalitatīvas, kā arī dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas.

Dažos gadījumos inspektori pārbaudīja ģimenes dzīves apstākļus, pamatojoties uz saņemtajām sūdzībām par pašvaldību atbildīgo institūciju ilgstošu bezdarbību sociālo gadījumu risināšanā un iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem ģimenē. 2008. gadā inspektori sadarbībā ar pašvaldību speciālistiem, piemēram, bāriņtiesu un sociālo dienestu darbiniekiem, pārbaudīja 20 ģimeņu dzīves apstākļus.

Pārbaudēs visbiežāk konstatēts, ka bērniem nav nodrošināti atbilstoši dzīves apstākļi, piemēram, dzīvesvieta, pārtika, aprūpe. Minētajos gadījumos inspektori problēmu risināšanā iesaistīja atbildīgo pašvaldību institūcijas – bāriņtiesas un sociālos dienestus.

Pārskata periodā 24 gadījumos tika pārkāpts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 12. pants – bērna sociālās tiesības. 2008. gadā salīdzinājumā ar 2007. gadu konstatēts gandrīz trīs reizes vairāk pārkāpumu. Galvenokārt pārkāptas tiesības uz valsts un pašvaldības sociālo palīdzību un pakalpojumiem, t.sk. sociālajām garantijām bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem pēc pilngadības sasniegšanas.

2009. gadā inspektori bērnu tiesību ievērošanas pārbaudēs ārpusģimenes aprūpes iestādēs turpinās risināt jautājumus, kas skar sociālās garantijas, lai audzēkņi tiktu informēti par viņu sociālajām garantijām, sasniedzot pilngadību. Plānojot tikšanās ar bāriņtiesu darbiniekiem, īpaša uzmanība tiks pievērsta jautājumiem par bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesībām uz apdzīvojamo telpu saglabāšanu, nepieļaujot nelikumīgus darījumus ar bērnu īpašumiem laikā, kad viņi atrodas ārpusģimenes aprūpē.

Veiktajās pārbaudēs inspektori konstatēja 27 gadījumus, kad pārkāpts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 13. pants – bērna brīvības, t.i., tiesības brīvi izteikt savas domas, šajā nolūkā saņemt un sniegt jebkāda veida informāciju, tiesības tikt uzklautam, kā arī tiesības uz apziņas un ticības brīvību. Bērnam ir tiesības piedalīties pašpārvaldē izglītības, kultūras un sporta jomā. Jebkurās citās jomās, kas skar bērna intereses, bērna viedoklim veltāma pienācīga vērība atbilstoši viņa vecumam un briedumam.

No minētajiem 27 gadījumiem 10 gadījumos konstatēts, ka pārkāptas bērna brīvības ārpusģimenes aprūpes iestādēs – 2 gadījumos konstatēti pārkāpumi internātskolās, 6 gadījumos skolās un 9 gadījumos citās iestādēs, kurās veiktas pārbaudes. Minētie pārkāpumi saistīti ar to, ka iestādēs nav nodrošināta iespēja bērniem anonīmi paust savu viedokli.

Dažos gadījumos pārbaudēs konstatēts, ka izglītības iestādēs skolēni var piekļūt materiāliem, kas var kavēt viņu garīgo attīstību. Līdz ar to pārkāpts Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50. panta otrajā daļā noteiktais, ka bērnam nedrīkst būt pieejami materiāli, kuros propagandēta cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika, pornogrāfija un kuri apdraud bērna garīgo attīstību neatkarīgi no to izpaušmes veida, pārraidīšanas ierīces un atrašanās vietas.

Saskaņā ar Elektronisko sakaru likuma 19. panta pirmās daļas 17. punktā noteikto elektronisko sakaru komersantu pienākumi ir informēt lietotāju par iespēju uzstādīt satura filtru, kas ierobežo tādu materiālu pieejamību, kuros propagandēta cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika, pornogrāfija un kuri apdraud bērna garīgo attīstību, kā arī nodrošināt bezmaksas satura filtra uzstādīšanu, ja abonents to pieprasa elektronisko sakaru komersantam.

Ņemot vērā minēto, inspekcija vērsās izglītības pārvaldēs ar lūgumu informēt visus izglītības iestāžu direktorus par nepieciešamību elektronisko sakaru komersantam pieprasīt uzstādīt elektroniskās informācijas filtru skolēniem pieejamajiem datoriem un uzstādīt paroles, kuras zināmas vienīgi skolas pedagogiem un administrācijai.

Izvērtējot bērnu tiesību ievērošanas pārbaudēs konstatētos pārkāpumus un situācijas bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs, inspekcija secināja, ka minētajās iestādēs nepieciešama padziļināta izpēte. Līdz ar to 2009. gadā inspektori bērnu tiesību ievērošanas pārbaudēs nepieciešamības gadījumā izmantos Nodibinājuma - Centrs „Dardedze” izstrādāto metodiku, lai varētu veikt padziļinātu bērnu psiholoģisko izpēti un vardarbības risku novērtēšanu.

2008. gadā izglītības un ārpusģimenes aprūpes iestādēs liela uzmanība tika pievērsta vardarbības risku novēršanai. Izvērtējot pārbaudžu rezultātus, inspekcija organizēja konferences ārpusģimenes aprūpes iestāžu un speciālo internātskolu direktoriem, kuros īpaša vērība bija veltīta vardarbības novēršanas jautājumiem, kā arī starpinstitucionālās un starpprofesionāļu sadarbības jautājumiem.

Atbildība par bērnu tiesību pārkāpumiem

Gadījumos, kad konstatēta iestādes darbinieka prettiesiska darbība, inspektors sastāda administratīvo pārkāpumu protokolu. 2008. gadā inspektori sastādīja 12 administratīvo pārkāpumu protokolus, 6 gadījumos lietvedība tika pārtraukta, bet 6 gadījumos tika piemērots administratīvais sods, kas tika piemērots gadījumos, kad, piemēram, iestādes darbinieks bija izturējies pret bērnu fiziski un/vai emocionāli vardarbīgi.

2008. gadā būtiski palielinājies gadījumu skaits, kad inspekcija lūdza iestādes vadītājam izvērtēt nepieciešamību pārkāpumu izdarītjušai personai piemērot disciplinārsodu.

Apkopojot informāciju par gadījumiem, kad institūciju administrācija pēc inspekcijas lūguma izvērtēja darbinieku rīcību, secināts, ka 5 gadījumos darbiniekus atbrīvoja no darba un 15 gadījumos izteica rakstisku rājienu vai piezīmi.

Pēc bērnu tiesību ievērošanas pārbaudēs konstatētajiem normatīvo aktu pārkāpumiem, kā arī pēc citiem inspekcijā saņemtajiem ziņojumiem par bērnu tiesību pārkāpumiem pārskata periodā 27 gadījumos informācija nosūtīta tiesībsargājošajām iestādēm. 9 gadījumos sākts kriminālprocess,

piemēram, par ilgstošu fizisku vardarbību speciālajā internātskolā un par iespējamu seksuālo vardarbību ģimenē.

Secinājumi par konstatēto bērnu tiesību ievērošanas pārkāpumu cēloņiem

Nozīmīga loma bērnu tiesību nodrošināšanā ir iestāžu un institūciju darbinieku profesionalitātei. Pārbaudēs konstatēts, ka konfliktsituāciju risināšanas un attiecību veidošanas prasmju trūkums veicina emocionālās un fiziskās vardarbības risku starp bērniem un iestāžu darbiniekiem.

Vienlaikus konstatēts, ka pašvaldības iestāžu speciālistu neprofesionālās rīcības dēļ netiek nodrošinātas bērnu tiesības uz pilnvērtīgiem dzīves apstākļiem un labvēlīgu sociālo vidi, kā arī netiek ievērotas bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesības uz sociālajām garantijām.

Būtiskākie bērnu tiesību pārkāpumu cēloņi 2008. gadā:

- pašvaldībās vāji attīstīts sociālais darbs ar ģimenēm, kurās netiek nodrošināti apstākļi bērna pilnvērtīgai attīstībai;
- uzraudzības, pozitīvas disciplinēšanas trūkums un saskarsmes problēmas ģimenēs un iestādēs;
- bērniem, vecākiem un atbilstošu institūciju darbiniekiem trūkst prasmes risināt konfliktsituācijas;
- nepietiekama vardarbības risku izvērtēšana iestādēs, kurās uzturas bērni;
- vāja izglītības un bērnu ārpusģimenes aprūpes iestāžu sadarbība ar vecākiem, valsts un pašvaldību iestādēm;
- individuālas pieejas trūkums katra bērna personībai un vajadzībām.

Bērnu personas lietu pārbaudes un biežāk konstatētās problēmas

Pārskata periodā inspektori veica 171 bērnu personas lietu pārbaudi ārpusģimenes aprūpes iestādēs, internātskolās un speciālajās izglītības iestādēs. Kopumā pārbaudēs izskatītas 4250 bērnu personas lietas.

Ārpusģimenes aprūpes iestādēs, veicot bērnu personu lietu pārbaudes, konstatēti trūkumi, piemēram, savlaicīgi nav nokārtota apgādnieka zaudējuma pensija, netiek risināts jautājums par bērna juridisko statusu, personu lietām nav pievienoti visi nepieciešamie dokumenti, līdz ar to nav nodrošinātas bērna sociālās tiesības.

Internātskolās un speciālajās internātskolās, ņemot vērā, ka trūkst sociālo pedagogu, vērojama nepietiekama sadarbība ar bērnu ģimenēm un pašvaldību speciālistiem.

Speciālajās internātpamatskolās konstatēts, ka daudzos gadījumos bērnu personas lietām ir pievienotas tikai bērna pārbaudes kartes, bet nav pievienots pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums, līdz ar to pārkāpti Ministru Kabineta 2001. gada 20. novembra noteikumi Nr. 490 "Noteikumi par izglītojamo uzņemšanu internātskolā, speciālās izglītības iestādē un pirmsskolas izglītības iestādes speciālajā grupā un atskaitīšanu no speciālās izglītības iestādes un pirmsskolas izglītības iestādes speciālās grupas". Tā kā bērna personas lietā trūkst pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinuma, speciālo internātskolu darbiniekiem nav pilnīgas informācijas par bērna veselības stāvokli un komisijas rekomendācijām, lai nodrošinātu bērna tiesību ievērošanu atbilstoši viņa individuālajām vajadzībām.

Inspekcija 2008. gadā veica 84 bērnu personas lietu pārbaudes ārpusģimenes aprūpes iestādēs.

Bērnu personas lietu pārbaudēs inspektori konstatēja 7 gadījumus, kad iestāžu darbinieki neinformēja Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas Adopcijas nodaļu par bērniem, kurus ir iespējams adoptēt. Pārskata periodā ievērojami samazinājies konstatēto pārkāpumu skaits, kad iestādes vadītājs nav pieprasījis ziņas no Iekšlietu ministrijas Sodū reģistra par darbinieku iespējamo sodāmību. 2008. gadā šādi pārkāpumi konstatēti 41 iestādē. 2007. gadā minētie pārkāpumi konstatēti 126 iestādēs. Būtisks uzlabojums sasniegts, inspekcijai veiksmīgi sadarbojoties ar iestādēm un izprotot iespējamus riskus.

2.3. Normatīvo aktu regulējamo vidi ietekmējošie faktori un prognozes par tās attīstību

Bērnu tiesību aizsardzība skar daudzas jomas – izglītības iegūšanu, veselības aprūpi, bērnu bāreņu sociālās garantijas un bērna tiesības ārpusģimenes aprūpes iestādē, bērna tiesības uz aizsardzību no vardarbības u.t.t. Šajā nodaļā uzmanība pievērsta galvenokārt to faktoru analīzei, kuri bijuši par pamatu 2008. gadā biežāk konstatētajiem bērnu tiesību pārkāpumiem un ko iespējams pilnveidot inspekcijas un citu valsts un pašvaldību iestāžu un nevalstisko organizāciju sadarbības rezultātā.

2.3.1. Vispārizglītojošās skolas

Inspekcija 2008. gadā vispārizglītojošajās skolās veica 167 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes.

Pārskata periodā visvairāk sūdzību bijis par vienaudžu savstarpējo emocionālo un fizisko vardarbību, kā arī par skolu pedagogu emocionālo un fizisko vardarbību pret skolēniem.

Ņemot vērā minēto, 2008. gadā inspekcija veica aptauju par savstarpējām skolēnu, skolotāju un vecāku attiecībām .

Negatīvās prakses piemērs

A skolā 6b. klasē ir vairāki skolēni, kuri izturas emocionāli un fiziski vardarbīgi pret citiem klasesbiedriem, izstumjot, apsaukājot un fiziski aizskarot dažus no bērniem. Stundu laikā skolotājai S ir grūti nodrošināt disciplīnu. Ir gadījumi, kad daži bērni mēdz staigāt pa klasi, aiztikt citu bērnu mantas. Lai disciplinētu bērnus, skolotāja S rauj viņus aiz matiem un ausīm.

Lai apzinātu vardarbības riskus un iespējamus risinājumus situācijas uzlabošanai vispārizglītojošajās skolās, inspekcija pārskata periodā veica aptauju par savstarpējām skolēnu, skolotāju un vecāku attiecībām .

Aptaujā piedalījās 3350 skolēnu vecumā no 7 līdz 18 gadiem – 1854 meitenes un 1496 zēni. Tika aptaujāti 697 skolotāji (673 sievietes un 24 vīrieši) vecumā no 20 līdz 60 gadiem, kā arī 1262 vecāki (1099 sievietes un 163 vīrieši) vecumā no 20 līdz 60 un vairāk gadiem.

Aptaujā piedalījušos skolēnu procentuālais sadalījums pa vecumiem:

- 44% no 14 līdz 16 gadiem;
- 40% no 11 līdz 13 gadiem;
- 12% no 17 gadiem;
- 4% no 7 līdz 10 gadiem.

Aptaujā tika noskaidrota skolēnu attieksme pret skolu un mācībām. Rezultātā secināts, ka 73% aptaujāto skolēnu skolu apmeklē labprāt, bet 27% nepatīk iet uz mācību iestādi.

Kā nevēlēšanās iemesli apmeklēt skolu tika minēti:

- 29% neveicas mācībās;
- 19% izjūt citu skolēnu negatīvu attieksmi;
- 15% izjūt skolotāju negatīvu attieksmi;
- 14% nepatīk skolas vide.

Vienlaikus skolēni atzīst – traucējošais faktors skolas apmeklējumam mēdz būt tas, ka no rītiem nāk miegs, ir slinkums, pārāk liela slodze un intereses trūkums par mācībām.

Aptaujas anketās skolēni norādīja, ka gadījumos, kad nepieciešams atbalsts, viņi visbiežāk vērsas pie vecākiem vai draugiem. Tikai 5% skolēnu atbalstu lūdz skolotājiem.

Apkopojot aptaujas anketas, secināts, ka 51% skolēnu skolā jūtas atstumti, kā iemeslus minot izskata un uzskatu atšķirības, uzvedības, attieksmes, kā arī sekmju dēļ. Vienlaikus 76% skolēnu norādīja, ka paši mēdz izsmiet vai aizskart vienaudžus izskata, uzvedības, atšķirīgo uzskatu dēļ, jokojoties vai tādēļ, ka kāds vienaudzis nepatīk.

Aptaujas rezultāti norāda, ka skolās ir plaši izplatīta vienaudžu vardarbība. No aptaujātajiem skolēniem 41% ir cietis no emocionālās un 32% no fiziskās vardarbības.

Vienlaikus 36% skolēnu norādīja, ka ir izturējušies rupji pret skolotājiem, kā iemeslus minot vēlmi aizstāvēt savu viedokli, kā arī paša skolotāja negatīvo attieksmi pret skolēniem.

Pēc aptaujas datiem redzams, ka 95% no aptaujātajiem skolotājiem norādīja, ka viņiem patīk strādāt skolā.

Apkopojot aptaujas datus, redzams – skolotāji uzskata, ka 43% skolēnu stāsta skolotājiem par savām problēmām skolā, 30% par citām problēmām, 25% par problēmām ģimenēs un tikai 2% skolotāju bērni neuztic savas problēmas.

Vaicājot pedagogiem, vai viņi iesaistās skolēnu personīgo problēmu risināšanā, 26% norādīja, ka vienmēr iesaistās, 46% dažreiz iesaistās, 28% skolotāju iesaista atbilstošus speciālistus problēmas risināšanā, bet 2% nekad neiesaistās.

Satraucoša ir situācija, ka skolotāji nesaņem pietiekamu vecāku atbalstu skolēnu problēmu risināšanā. 9% skolotāju norādīja, ka nekad nesaņem atbalstu no vecākiem, 51% reti, 38% samērā bieži, un tikai 2% skolotāju norādīja, ka regulāri saņem vecāku atbalstu. Vienlaikus aptaujā skolotāji norādīja, ka visvairāk atbalstu saņem no kolēģiem un samērā bieži arī no skolēniem.

Apkopojot aptaujas datus, secināts, ka emocionāla vardarbība ir izplatīta ne tikai starp skolēniem, bet arī skolēnu attiecībās ar skolotājiem. 2% skolotāju norādīja, ka bieži cieš no skolēnu emocionālās vardarbības, 56% dažreiz, bet 42% nekad. Skolēni visbiežāk esot izteikuši aizskarošas piezīmes, izsmējuši, apsūkājuši, nereti arī draudējuši.

Vienlaikus skolotāji atzina, ka arī paši saskarsmē ar skolēniem mēdz viņus izsmiet. Atbildot uz minēto jautājumu, 85% skolotāju norādīja, ka dažreiz ir izsmējuši skolēnus, minot, ka visbiežāk to dara jokojoties vai arī aizstāvot sevi, bet 15% norādīja, ka nekad neizsmej skolēnus.

Apkopojot aptaujas datus, secināts, ka 25% vecāku bērnam velta laiku tikai līdz 5 stundām nedēļā, 34% vecāku no 5 līdz 10 stundām, bet 41% vairāk nekā 10 stundu nedēļā.

Inspekcija aptaujā vēlējās noskaidrot, cik bieži vecāki apmeklē skolu. 51% vecāku atbildēja, ka apmeklē skolu vienu reizi semestrī, 20% pēc vajadzības, 6% vienu reizi mēnesī, 9% vienu reizi nedēļā, bet 4% vecāku nekad neapmeklē skolu. Papildus vecāki norādīja, ka apmeklē vecāku sapulces, sarunā individuālas tikšanās ar skolotājiem vai risina atsevišķas problēmsituācijas (vardarbība skolā, bērna sekmes, uzvedības problēmas).

72% vecāku aptaujā pauda viedokli, ka bērni viņiem stāsta par savām problēmām skolā, 20% vecāku norādīja, ka bērni stāsta tikai tad, ja pajautā, bet 8% vecāku norādīja, ka bērni nestāsta par savām problēmām.

Uz jautājumu, vai, pēc vecāku domām, skolotāji ir bijuši neiecietīgi pret viņu bērniem, 58% atbildēja noliedzoši, 28% nebija informēti, bet 14% atbildēja apstiprinoši. Savukārt uz jautājumu, vai, pēc vecāku domām, skolotāji iesaistās bērna problēmu risināšanā, 61% vecāku norādīja, ka skolotāji vienmēr iesaistās, 36% atbildēja, ka dažreiz, bet 3% vecāku – ka nekad neiesaistās.

Vienlaikus vecāki norādīja, ka skolotāju neiecietība visbiežāk izpaužas, liekot neatbilstošu vērtējumu, ignorējot bērnu, pazemojot, tajā skaitā pielietojot fizisku vardarbību. Šādos gadījumos vecāki parasti dodas pie pedagoga, lai izrunātu radušos situāciju.

Inspekcija apkopojā skolēnu, skolotāju un vecāku minētos pasākumus, kas varētu veicināt iecietību skolā:

- kopīgi pasākumi, pārgājieni, sporta spēles, ekskursijas u.c.;
- pārrunas ar bērniem gan mājās, gan skolā;
- skolas psihologu un sociālo pedagogu darbs ar bērniem;
- tematiskas tikšanās ar speciālistiem;
- skolas formu ieviešana;
- izglītojošu filmu demonstrēšana un to analizēšana;
- integrētu klašu veidošana;
- atmosfēras un attieksmes mainīšana skolā;
- sadraudzības pasākumu organizēšana ar citām skolām;
- diskotēkas;
- iecietības un labestības dienu organizēšana;
- aktīvāks skolas un skolēnu pašpārvaldes darbs;
- sociālo zinību un ētikas stundas.

Skolēniem, skolotājiem un vecākiem tika arī lūgts novērtēt ballēs no 1 līdz 10, cik draudzīgas ir attiecības klasē un skolā. Analizējot aptaujas datus, inspekcija secināja, ka skolēni, skolotāji un vecāki lielākoties attiecības klasē un skolā novērtēja no 5 līdz 9 ballēm.

Pēc anketu datu apkopošanas par bērnu, pedagogu un vecāku savstarpējām attiecībām inspektori pedagogus un vecākus sanāsmēs un vecāku sapulcēs iepazīstināja ar aptaujas rezultātiem, mudinot pilnveidot sadarbību, uzlabot skolas vidi un veicināt savstarpēju iecietību, tādējādi mazinot vardarbības risku savstarpējās attiecībās.

Papildus pārskata periodā, pamatojoties uz inspektoru veikto bērnu tiesību ievērošanas pārbaūžu un aptaujas rezultātiem, inspekcija sniedza atbilstošus ieteikumus situācijas risināšanai. Visbiežāk sniegtie ieteikumi:

- gadījumos, kad pieļauti bērnu tiesību pārkāpumi, nekavējoties iesaistīties konfliktsituācijas izvērtēšanā un risināšanā;
- klases audzinātājam sadarbībā ar skolas atbalsta personālu izstrādāt plānu mikroklimate uzlabošanai klasē;
- organizēt diskusijas ar bērniem par savstarpējo attiecību kultūru un konfliktu risināšanas iespējām;
- pilnveidot sadarbību ar vecākiem/aizbildņiem, izmantojot individuālu un radošu pieeju;
- izvērtēt nepieciešamību izstrādāt skolas rīcības plānu vardarbības risku mazināšanai;
- organizēt pedagogiem izglītojoši informatīvus pasākumus, piemēram, par konfliktsituāciju risināšanu skolā, efektīvas komandas darba principiem, institūciju kompetencēm un sadarbības iespējām bērnu tiesību aizsardzības jomā;
- skolas administrācijai izvērtēt iespēju nodrošināt pedagogiem supervīziju.

2.3.2. Internātskolas un speciālās internātskolas

Pārskata periodā inspekcija internātskolās un speciālajās internātskolās veica 104 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes un 73 bērnu personas lietu pārbaudes.

No veiktajām 104 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudēm 23 pārbaudes tika veiktas, pamatojoties uz saņemtajām sūdzībām.

Internātskolās un speciālajās internātskolās visbiežāk konstatētie pārkāpumi ir emocionālā un fiziskā vardarbība vienaudžu vidū un iestāžu darbinieku vardarbība pret bērniem.

No kopējā konstatēto vardarbības gadījumu skaita otrs lielākais vardarbības gadījumu skaits (50 gadījumu) ir internātskolās un speciālajās internātskolās. 2008. gadā konstatēts par 20 vardarbības gadījumiem vairāk nekā 2007. gadā. Tas ir skaidrojams ar to, ka pieaug sabiedrības, t.sk. bērnu informētība par iespējām saņemt palīdzību vardarbības gadījumā.

Pārbaudot bērnu personas lietas, konstatēts, ka internātskolās un speciālajās internātskolās sociālo pedagogu trūkuma dēļ vērojama nepietiekama sadarbība ar bērnu ģimenēm un pašvaldību speciālistiem. Līdz ar to bieži bērnu problēmām, piemēram, mācību rezultātu un/vai uzvedības negatīvām izmaiņām, ne pedagogi, ne vecāki savlaicīgi nepievērš atbilstošu uzmanību. Šāda situācija veicina bērnu klaiņošanu, ilgstošu nesekmību, likumpārkāpumus u.c. smagus uzvedības traucējumus.

Speciālajās internātpamatskolās konstatēts, ka daudzos gadījumos bērnu personas lietām nav pievienots pedagoģiski medicīniskās komisijas atzinums, lietām ir pievienotas tikai bērna pārbaudes kartes, līdz ar to pārkāpti Ministru Kabineta 2001. gada 20. novembra noteikumi Nr. 490 "Noteikumi par izglītojamo uzņemšanu internātskolā, speciālās izglītības iestādē un pirmsskolas izglītības speciālajā grupā un atskaitīšanu no speciālās izglītības iestādes un pirmsskolas izglītības iestādes speciālās grupas". Konstatējot minētās nepilnības, inspektori lūdza speciālo internātpamatskolu administrācijai sadarbībā ar pedagoģiski medicīnisko komisiju nodrošināt atzinumu pievienošanu bērnu personas lietām, lai nodrošinātu katra bērna tiesības un individuālās vajadzības.

2.3.3. Ārpusģimenes aprūpes iestādes

2008. gadā inspektori veica 107 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes ārpusģimenes aprūpes iestādēs. Tajās uz 2008. gada 1. janvāri bija 2625 bērni.

Pārskata periodā ārpusģimenes aprūpes iestādēs konstatēto vardarbības gadījumu skaits samazinājies. 2008. gadā konstatēti 10 vardarbības gadījumi, bet 2007. gadā – 16 gadījumi.

Neraugoties uz salīdzinoši nelielo konstatēto vardarbības gadījumu skaitu ārpusģimenes aprūpes iestādēs, inspektori konstatēja dažādas problēmsituācijas vienaudžu savstarpējā saskarsmē, audzēkņu saskarsmē ar iestādes personālu, kā arī personāla saskarsmē ar citu valsts un pašvaldību iestāžu speciālistiem.

Labās prakses piemērs

Pamatojoties uz saņemto sūdzību no audzēknes X par emocionālo un fizisko vardarbību bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādē, inspektori veica bērnu tiesību ievērošanas pārbaudi, kuras laikā noskaidroja, ka audzēkne X bija sniegusi nepatiesu informāciju.

Noskaidrots, ka audzēkne emocionāli smagi pārdzīvoja viņas ievietošanu iestādē un ļoti vēlējās atgriezties ģimenē, tādēļ pievērsa sev uzmanību, vēršoties inspekcijā.

Veiksmīgas sadarbības rezultātā ar iestādes administrāciju un speciālistiem izdevās noskaidrot audzēknes rīcības iemeslus un sniegt nepieciešamo psiholoģisko palīdzību, kas veicināja viņas ātrāku un pozitīvāku adaptāciju iestādē.

Inspektori, veicot pārbaudes ārpusģimenes aprūpes iestādēs, uz klausot administrācijas un darbinieku viedokļus, secinājuši, ka audzinātāji un aprūpētāji bieži nespēj savlaicīgi un profesionāli risināt problēmsituācijas, t.sk. konfliktus, piesaistīt nepieciešamos resursus, nodrošināt vienotas prasības bērnu disciplinēšanā u.c. problēmas.

Ņemot vērā minēto, inspekcija sadarbībā ar Nodibinājumu - Centrs „Dardedze”, veica metodikas izstrādi vardarbības risku novērtēšanai bērnu aprūpes iestādē. Izstrādātā metodika

nodrošināja padziļinātu vardarbības risku novērtēšanu trijās bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs: Aizkraukles rajona bērnumamā „Dzeguzīte”, Ogres rajona bērnumamā „Laubere” un Ventspils rajona Puzes pagasta bērnumamā „Stikli”.

Izpētes rezultātā konstatētie iespējamās vardarbības riska faktori: darbiniekiem trūkst izpratnes par komandas darba principiem, profesionālo lomu sajaukums, ne visiem darbiniekiem ir atbilstoša izglītība, nav sociālā gadījuma vadītāja, ne visiem bērniem ir uzticības persona, ne visiem darbiniekiem ir izpratne par piesaistes nozīmību, neatbilstoši bērnu vajadzībām plānots aprūpētāju/audzinātāju darba laiks, mācībās bērniem netiek nodrošināts pietiekams atbalsts, netiek apzināti un attīstīti bērnu talanti un intereses, bērniem netiek celta pašapziņa.

Pamatojoties uz izpētes rezultātā konstatētajiem iespējamās vardarbības riska faktoriem, tika sniegtas šādas rekomendācijas:

- pielāgot audzinātāju/aprūpētāju darba laiku bērnu vajadzībām;
- organizēt komandas treniņus, lai apzinātos organizācijas mērķus, vērtības, stratēģijas, stiprinātu komandas dalībnieku mijiedarbību, apzinātos katra darbinieka lomu komandā un katrs identificētu sevi kā komandas locekli;
- veicināt efektīvu informācijas apriti un visu darbinieku iesaistīšanu mērķu sasniegšanā, deleģējot konkrētus pienākumus konkrētiem darbiniekiem;
- turpināt gan formālu, gan neformālu darbinieku izglītošanos, koncentrējoties uz konkrētu zināšanu iegūšanu;
- izveidot motivācijas sistēmu, kas veicinātu darbinieku aktivitāti;
- pieņemt darbā nepieciešamos speciālistus, kas veiktu psiholoģisko izpēti un bērnu individuālo konsultēšanu, nepieciešamības gadījumā piesaistot papildu resursus;
- sociālajam pedagogam/darbiniekam organizēt sociālo gadījumu vadīšanu iestādē;
- organizēt regulāras un saturiski strukturētas sapulces, kurās identificētu bērnu problēmas un izstrādātu rīcības plānu to mazināšanai;
- veicināt individuālu darbu ar bērniem;
- katrā grupā izveidot bērnu mācībām piemērotus apstākļus;
- veidot iekšējo iestādes koncepciju, kuras pamatā būtu pozitīvas disciplinēšanas paņēmieni.

Izvērtējot minētās izpētes rezultātus, inspekcija secināja, ka problēmas un iespējamie risinājumi ir aktuāli visām ārpusģimenes aprūpes iestādēm un internātskolām. Līdz ar to inspekcija 2008. gada nogalē organizēja divas konferences ārpusģimenes aprūpes iestāžu un internātskolu direktoriem¹ par minētās izpētes rezultātiem un izstrādātajām rekomendācijām.

Pamatojoties uz pārskata periodā inspektoru veikto bērnu tiesību ievērošanas pārbaūžu un vardarbības risku izpētes rezultātiem bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs, inspekcija veica aptauju par ārpusģimenes aprūpes iestāžu audzēkņu motivāciju mācīties.

Aptaujā piedalījās 520 bērnu un jauniešu no ārpusģimenes aprūpes iestādēm – 240 (46%) meiteņu un 280 (54%) zēnu.

Aptaujātie audzēkņi:

- 12% vecumā no 7 līdz 10 gadiem;
- 48% vecumā no 11 līdz 15 gadiem;
- 40% vecumā no 16 līdz 19 gadiem.

14% audzēkņi norādīja, ka dodoties uz izglītības iestādi jūtas satraukti un 13% bēdīgi. Vienlaikus audzēkņi norādīja, ka, ejot uz skolu, jūtas dažādi – citreiz nāk miegs, citreiz ir slikts garastāvoklis (dusmas, skumjas), arī nogurums. Vairāki audzēkņi norādīja, ka izglītības iestādi uztver neitrāli, bez emocijām.

Uz jautājumu, kāda ir audzēkņu motivācija mācīties, lielākā daļa norādīja, ka vēlas gūt zināšanas. Daļa aptaujāto atbildēja, ka tā vajag, kā arī saprot, ka izglītība ir svarīga. Salīdzinoši

¹ Skat. 2.4.2. Inspekcijas aktivitātes sabiedrības informēšanā un speciālistu izglītošanā

neliels skaits norādīja, ka mācās tādēļ, ka pedagogi un audzinātāji to liek darīt, un bija arī tādas atbildes, ka vispār nevēlas mācīties.

52% audzēkņu norādīja, ka ir grūti pildīt mājasdarbus, jo reizēm nesaprot mācību vielu, bet 4% vispār nepilda mājasdarbus.

Pēc aptaujāto audzēkņu domām, lai varētu labāk mācīties, viņiem būtu nepieciešams pašiem iemācīties organizēt savu mācību darbu, nepieciešama mierīga vieta, kur mācīties pēc skolas, viņi vēlētos, lai skolotājs lēnāk un vienkāršāk izskaidro mācību vielu, vajadzētu labāku noskaņojumu, vajadzētu kādu, kurš palīdz mācīties, bet 7% norādīja, ka neredz iemeslu, lai labāk mācītos.

Apkopojot aptaujas anketu datus, vērojama satraucoša situācija –no aptaujātajiem 520 audzēkņiem 207 (40%) esot atstāti uz otru mācību gadu.

Atbildot uz jautājumu par audzēkņu mērķi karjeras izaugsmē, lielākā daļa norādīja, ka vēlas kļūt par celtniekiem un frizieriem, konditoriem. Pēc audzēkņu domām, veiksmīgs cilvēks ir tāds, kuram izdodas piepildīt savus mērķus, kuram ir ģimene, laba izglītība. Lielākā daļa audzēkņu norādīja, ka viņiem nav kam līdzināties, vai arī viņi vēlas līdzināties kādam no savas ģimenes locekļiem.

Aptaujā tomēr audzēkņi norādīja, ka ārpusģimenes aprūpes iestādē jūtas labi un saprasti, jūtas gaidīti, bet bija bērni, kas atbildēja, ka jūtas vientuļi, nesaprasti, negaidīti vai slikti.

Aptaujas rezultātā vērojamas tendences:

- aprūpes iestādē bērna audzināšanā iesaistās daudz cilvēku (aprūpētāji, audzinātāji, sociālie darbinieki, sociālie pedagogi, iestādes administrācija). Bērnam ir grūti atrast piesaistes objektu jeb cilvēku, kuram uzticēties;
- uzticības personas trūkuma dēļ bērniem ir paaugstināts trauksmes līmenis, viņi nemitīgi meklē atbalstu un sapratni, vilšanās dēļ var kļūt agresīvi, nomākti. Tas ietekmē mācības (motivācija mācīties ir saistīta ar piederības izjūtu, kas savukārt saistīta ar attiecībām);
- ja bērns nespēj izpildīt grupas prasības un iekļauties grupā ar kādu konstruktīvu aktivitāti, tad viņš cenšas ar visiem iespējamajiem līdzekļiem ieņemt grupā noteiktu vietu, kas izraisa destruktīvu uzvedību, mazvērtības izjūtu un nespēju gūt panākumus mācībās;
- bērna psiholoģiskā veselība ir nepieciešams nosacījums viņa sekmēm mācībās;
- strādājot ar bērniem aprūpes centros, jāņem vērā faktors, ka bērns, atrodoties iestādē, ir pakļauts dehumanizācijas principam (cilvēka vērtības mazināšana).

Dehumanizācijas piemēri:

- *Būt spiestam dzīvot grupā, kopā ar citiem, ko pats nav izvēlējis.*
- *Būt spiestam saieties ar citiem tad, kad gribas būt vienam.*
- *Personīgās telpas trūkums.*
- *Ēst tad, kad negribas, ēst to, ko negribas.*
- *Tikt apspriestam personāla sanāksmēs, pašam nepiedaloties.*
- *Būt spiestam celties un iet gulēt tai pašā laikā, kad citiem.*

Līdz ar to pat tajos gadījumos, kad iestādes darbinieki strādā profesionāli un pašizliedzīgi, viņiem ir ierobežota iespēja nodrošināt bērniem augstu dzīves kvalitāti.

Apkopojot anketu rezultātus par ārpusģimenes aprūpes iestādēs dzīvojošo bērnu motivāciju mācīties, inspektori minēto iestāžu darbiniekiem izstrādāja vairākus ieteikumus darba metožu pilnveidošanai, lai veicinātu bērnu motivāciju mācīties.

Daži no ieteikumiem:

- uzklausi bērnu viedokli par subjektīvajām un objektīvajām grūtībām, izvērtēt bērna uzvedības cēloņus (bērna individuālo situāciju);
- novērtēt bērna iekšējo motivāciju (savstarpējās attiecības ar personālu, vienaudžiem iestādē un vienaudžiem skolā, kā arī citiem vienaudžiem);
- novērtēt bērna ārējo motivāciju (jāņem vērā faktors, ka ikvienam bērnam būs citi motivējošie un stimulējošie faktori);
- regulāri sadarboties ar izglītības iestādi;
- vienoties par konsekventām prasībām no personāla puses;
- prasības ieteicams izvirzīt, ņemot vērā pēctecības principu (izvērtējot primāros un sekundāros mērķus), un iespēju robežās nodrošināt bērniem atsevišķu telpu, mierīgu vietu, kurā mācīties.

2.3.4. Pirmsskolas izglītības iestādes

2008. gadā inspekcija veica 50 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes pirmsskolas izglītības iestādēs. Trijos gadījumos pirmsskolas izglītības iestādēs tika konstatēta emocionālā vai fiziskā pedagogu vardarbība pret bērnu, bet parējos gadījumos konstatēta nepietiekama sadarbība starp vecākiem un pedagogiem.

Veicot pārbaudes pirmsskolas izglītības iestādēs, inspektori secināja, ka pirmsskolu pedagogiem, pirmsskolu pedagogu palīgiem un dažos gadījumos arī administrācijai nav pietiekamu zināšanu par dažādu institūciju kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā un sadarbības iespējām.

Ņemot vērā minēto, inspekcija 2009. gadā plāno organizēt konferenci pirmsskolas izglītības iestāžu darbiniekiem, kā arī citus izglītojošus pasākumus par bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem.

2.3.5. Vasaras atpūtas un sporta nometnes

2008. gada vasarā inspektori veica 71 bērnu tiesību ievērošanas pārbaudi bērnu vasaras nometnēs, no kurām 26 gadījumos konstatēti bērnu tiesību pārkāpumi.

Biežāk konstatētie pārkāpumi:

- nav noslēgts līgums ar nometnes dalībnieka vecākiem par uzturēšanos nometnē. Organizatori nav vienojušies ar vecākiem, ko tieši viņi nodrošina bērniem nometnes laikā, kā arī nav vienojušies, kā sadalīti pienākumi un atbildība par bērna tiesību nodrošināšanu nometnes laikā;

- nometnes darbība nav saskaņota ar pašvaldību, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu, kā arī Sabiedrības veselības aģentūru. Organizatori nav izvērtējuši bērnu drošības iespējamus riskus nometnes teritorijā, kā arī nav uzņēmušies atbildību par bērnu drošību nometnes laikā;

- nometnē redzamā vietā nav izvietota informācija par operatīvo dienestu izsaukšanas iespējām, nometnes vadītāja, ārstniecības personas tālrunu numuri un atrašanās vieta. Iespējamos nelaimes gadījumos pastāv risks, ka nebūtu nodrošināta koordinēta un tūlītēja nepieciešamā palīdzība.

Negatīvās prakses piemērs

2008. gadā Y rajonā inspekcija konstatēja, ka nometnes organizators nav saskaņojis nometnes darbību ar Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu, kā arī ar Sabiedrības veselības aģentūru. Neraugoties uz minēto saskaņojumu trūkumu, X pašvaldība bija devusi savu saskaņojumu nometnes organizēšanai savā teritorijā, lai gan 2001. gada 23. oktobra Ministru Kabineta noteikumi Nr. 447 „Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība” nosaka, ka nometnes organizētājs, iesniedzot pieteikumu/iesniegumu attiecīgajā pašvaldībā, iesniegumam pievieno saskaņojumu ar Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu un Sabiedrības veselības

aģentūru. Līdz ar to X pašvaldība, dodot savu saskaņojumu noņemšanas organizēšanai savā teritorijā potenciāli apdraudēja bērnu drošību ugunsgrēka vai pārtikas intoksikācijas gadījumā.

Turklāt noņemšanas organizētājs ar bērnu vecākiem nebija noslēdzis līgumu par bērnu uzņemšanu noņemšanā, līdz ar to noņemšanas organizētājs nebija uzņēmis atbildību par bērniem.

Tikšanās reizēs ar vecākiem un sadarbībā ar plašsaziņas līdzekļiem inspekcija katru gadu aicina vecākus būt atbildīgiem un, pirms noslēgt līgumu, rūpīgi izvērtēt tā nosacījumus un saturu.

2.3.6. Sociālās korekcijas izglītības iestādes

Latvijā ir divas sociālās korekcijas izglītības iestādes (turpmāk tekstā SKII): „Naukšēni” un „Strautiņi”. 2008. gadā inspektori minētajās iestādēs veica sešas bērnu tiesību ieviešanas pārbaudes - četras SKII „Strautiņi” un divas SKII „Naukšēni”.

SKII „Naukšēni” veiksmīgi realizē sociālās korekcijas programmu, aktīvi sadarbojas ar attiecīgo pašvaldību sociālajiem dienestiem un vajadzības gadījumā ar bāriņtiesām. Vienlaikus SKII „Naukšēni”, uzņemot jaunu audzēkni, slēdz trīspusējo līgumu ar pašvaldību, no kuras ievietots bērns, un bērna vecākiem vai aizbildni. Minētais līgums nodrošina regulāru sadarbību, t.sk. pēc bērna atgriešanās dzīvesvietā.

SKII „Strautiņi” turpina realizēt jauno sociālās korekcijas programmu. Pārskata periodā iestādē bija jāievieš individuālā sociālā korekcija, kas paredz, ka ikvienam bērnam sociālais pedagogs, psihologs un audzinātājs izstrādā individuālu sociālās korekcijas plānu un pēc noteiktas sistēmas seko līdzī tā īstenošanas gaitai. Sociālās korekcijas programma paredz trīs posmus: vērtībuzglītība un sagatavošana dzīvei sabiedrībā, darba prasmju, tehnoloģiju apguve un karjeras izglītība, kā arī audzēkņu reintegrācija.

Iepriekšējā sociālās korekcijas programma nebija efektīva, bet jaunās programmas kvalitatīva realizācija rada bažas vairāku iemeslu dēļ: SKII „Strautiņi” psihologam joprojām ir pusslodzes darbs; daļai darbinieku nav pietiekamu zināšanu un prasmju sociālās korekcijas programmas izstrādē un realizācijā. Iestādes direktors pietiekami daudz neiesaistās darba rezultātu uzlabošanā, piemēram, neraugoties uz to, ka iestāde 2008. gada rudenī iegādājusies galdniecības iekārtas bērnu mācībām, līdz gada nogalei galdniecības kabinets netika iekārtots.

2.3.7. Brīvības atņemšanas vietas

2008. gadā inspekcija veica bērnu tiesību ieviešanas pārbaudes Ilģuciema, Matīsa, Liepājas, Daugavpils cietumā un Cēsu nepilngadīgo audzināšanas iestādē (turpmāk tekstā – ieslodzījuma vietas).

Saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk tekstā – ANO) Pusaudžu tieslietu administrēšanas Minimālā Standarta noteikumu (Pekinas noteikumi, pieņemti 1985. gada 29. novembrī) 26. panta 1. apakšpunktā noteikto labošanas iestādēs ievietoto pusaudžu mācību un apiešanās mērķis ir nodrošināt aprūpi, aizsardzību, izglītību un amata prasmi, tādējādi palīdzot viņiem ieņemt sociāli konstruktīvu un produktīvu lomu sabiedrībā.

Bērnu tiesību ieviešanas pārbaudžu laikā konstatētas vairākas problēmas, kas saistītas ar apcietināto un notiesāto nepilngadīgo tiesību nodrošināšanu.

Apkopojot pārbaudžu laikā saņemto informāciju, secināts, ka ieslodzījuma vietās pastāv personāla vardarbības draudi un starp nepilngadīgajiem. Tādējādi tiek pārkāptas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9. panta otrajā daļā noteiktās bērna tiesības, ka pret bērnu nedrīkst izturēties cietsirdīgi, nedrīkst viņu mocīt un fiziski sodīt, aizskart viņa cieņu un godu.

Negatīvās prakses piemērs

X ieslodzījuma vietā notiesātie norādīja, ka laika periodā, kamēr atrodas ieslodzījumā, ir pieredzējuši vai redzējuši un dzirdējuši par uzraugu vardarbīgu izturēšanos pret notiesātajiem. Saskarsmē ar cietuma uzraugiem nepilngadīgie izjūt dusmas, neuzticēšanos, bailes, necieņu, izvairās no saskarsmes. Vairāki notiesātie min to, ka darbinieki S un K mēdzot būt vardarbīgi, viņi draud ar sodīšanu, ievietojot karcerī, draud piekaut, kā arī pielieto fizisku spēku, lai sodītu notiesātos (piemēram, it kā netīšām iegrūžot sienā, durvīs, sitot).

Saskaņā ar ANO konvencijas par bērna tiesībām 40. pantā noteikto ikvienam bērnam, kurš, kā tiek uzskatīts, pārkāpis kriminālo likumdošanu, apsūdzēts vai atzīts par vainīgu tās pārkāpšanā, ir tiesības uz tādu apiešanos, kas palīdz attīstīt bērna pašcieņas jūtas un savas vērtības apziņu, nostiprina viņā cieņu pret cilvēka tiesībām un citu personu pamatbrīvībām un kas ļauj ņemt vērā bērna vecumu un to, ka vēlams sekmēt viņa reintegrāciju un panākt, lai viņam būtu derīga loma sabiedrībā. Papildus Bērnu tiesību aizsardzības likuma 52. panta trešās daļas 2. punktā noteikts, ka bērnu, kurš kļuvis par vardarbības (prettiesiskas darbības) upuri, aizliegts atstāt bez psiholoģiskas un cita veida aprūpes.

Pārbaužu laikā konstatēts, ka ieslodzījuma vietās resocializācijas pasākumu plāns tiek izstrādāts tikai notiesātajiem. Kamēr nepilngadīgie uzturas apcietinājumā, kas var ilgt pat vairāk nekā vienu gadu, resocializācijas pasākumi netiek plānoti. Tādējādi tiek pārkāptas to nepilngadīgo tiesības, kuri atrodas apcietinājumā.

Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 23. pantā noteikts, ka apcietināto sociālās rehabilitācijas galvenie līdzekļi ir sociāli lietderīgas nodarbes – vispārējās, profesionālās un interešu izglītības apguve, izglītojoši pasākumi un nodarbinātība. Līdz ar to inspekcija uzskata, ka pasākumi apcietināto audzināšanai un nodarbinātībai brīvajā laikā ieslodzījuma vietās būtu pilnveidojami.

Papildus bērnu tiesību ievērošanas pārbaudēs konstatēts, ka dažās ieslodzījuma vietās apcietinātajiem nepilngadīgajiem ir ierobežotas brīvā laika pavadīšanas iespējas, kā arī pastaigu laukumi nav aprīkoti ar atbilstošu inventāru. Līdz ar to pārkāpts Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 18. panta pirmās daļas 2. punktā noteiktais, ka nepilngadīgajiem apcietinātajiem ir tiesības uz ne mazāk kā pusotru stundu ilgu ikdienas pastaigu. Pastaigu laukumus nepilngadīgajiem aprīko ar inventāru aktīvām fiziskām nodarbībām.

Veicot pārbaudes, secināts, ka nepilngadīgajiem ir iespēja sazināties ar pilngadīgajiem, līdz ar to ļaujot viņiem iegūt negatīvu pieredzi. Tādējādi tiek pārkāpts ANO Pusaudžu tieslietu administrēšanas Minimālā Standarta noteikumu (Pekinas noteikumi, pieņemti 1985. gada 29. novembrī) 26. panta 26.3 apakšpunktā noteiktais, ka pusaudži labošanas iestādēs jātur atsevišķi no pieaugušajiem un viņi jātur atsevišķā institūcijā, vai iestādē, kurā arī izvietoti pieaugušie, atsevišķā daļā.

Veicot pārbaudes, konstatēts, ka nepilngadīgie tiek ievietoti soda izolatoros. Līdz ar to tiek pārkāpts ANO konvencijā par bērna tiesībām noteiktais, ka bērnu ieslodzīšana izolētā kamerā ir aizliegta jebkuros apstākļos. Saskaņā ar Latvijā spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem nepilngadīgajiem kā disciplinārsods par pārkāpumu var tikt piemērots soda izolators, tomēr inspekcija uzskata, ka šī prakse būtu izmantojama tikai galējas nepieciešamības gadījumā. Piemēram, Cēsu nepilngadīgo audzināšanas iestādē nepilngadīgie tiek ievietoti izolatoros, kur apstākļi neatbilst arī Latvijas normatīvajos aktos noteiktajām prasībām.

Vairākās ieslodzījuma vietās konstatēts, ka nepilngadīgajiem ir problēmas ar veselības aprūpes nodrošināšanu. Netiek nodrošināta iespēja ārstēties no atkarību izraisošām vielām. Tikai dažās ieslodzījuma vietās ir pieejami narkologi. Ieslodzījuma vietās nav pieejami bērnu psihiatri, kaut gan daudziem nepilngadīgajiem būtu nepieciešamas konsultācijas.

Par bērnu tiesību aizsardzības pārbažu rezultātiem tika informēti ieslodzījuma vietu priekšnieki un Ieslodzījumu vietu pārvalde.

2.3.8. Psihoneiroloģiskās slimnīcas

2008. gadā inspektori, piedaloties psihologam un Veselības inspekcijas psihiatram, veica bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes piecās psihoneiroloģiskajās iestādēs:

1. VAS "Bērnu klīniskā universitātes slimnīca" bērnu slimnīcas „Gaiļezers” 7. nodaļā;
2. slimnīcas "Ģintermuiža" psihiatrijas nodaļā;
3. bērnu psihoneiroloģiskajā slimnīcā "Ainaži";
4. Daugavpils psihoneiroloģiskās slimnīcas Bērnu nodaļā;
5. Valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Piejūras slimnīca”, Psihiatriskās klīnikas Bērnu nodaļā.

Lai noskaidrotu, kā tiek nodrošināta bērnu tiesību aizsardzība un interešu ievērošana slimnīcās, inspektori izskatīja slimnīcu dokumentāciju, veica pārrunas ar slimnīcu darbiniekiem un pārbaudīja slimnīcās ievieto bērnu sadzīves apstākļus.

Papildus inspekcijas psihologs individuāli veica pārrunas ar slimnīcās ievietotajiem bērniem, lai noskaidrotu viņu viedokli par sadzīves apstākļiem, veselības aprūpi, savstarpējām attiecībām ar personālu un vienaudžiem, izglītības iespējām, psihoemocionālo klimatu, atbalsta saņemšanas iespējām un citiem faktoriem, kas saistīti ar uzturēšanos slimnīcā.

Nemot vērā riska faktoros, kas saistīti ar nepamatotu internātskolu un ārpusģimenes aprūpes iestāžu audzēkņu ievietošanu psihiatriskajās slimnīcās, Veselības inspekcijas psihiatre pārbaudes laikā iepazinās ar bērnu medicīnisko dokumentāciju, īpašu uzmanību pievēršot to bērnu dokumentācijai, kuri slimnīcās ievietoti no minētajām iestādēm.

Apkopojot pārbaudēs gūto informāciju, vairākās slimnīcās konstatēti šādi bērnu tiesību pārkāpumi:

- bērniem netiek organizētas regulāras pastaigas, piemēram, dažās slimnīcās pastaigas tiek organizētas tikai 1x nedēļā, citās slimnīcās vispār netiek organizētas vai tiek organizētas tikai sestdienās un svētdienās;
- dažās slimnīcās bērniem tiek liegta iespēja izmantot mobilos tālruņus, lai varētu sazināties ar ģimenes locekļiem;
- bērniem nav nodrošinātas iespējas iegūt izglītību atbilstoši spējām. Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11. panta pirmajā daļā noteikto valsts nodrošina visiem bērniem vienādas tiesības un iespējas iegūt izglītību atbilstoši katra spējām;
- dažās slimnīcās konstatēti bērnu interesēm neatbilstoši sadzīves apstākļi, kas neveicina pozitīvu psiholoģisko vidi, lai bērni varētu atveseļoties;
- nav nodrošināta bērnu personisko mantu drošība. Pārbaudītajās slimnīcās noskaidrots, ka būtisks faktors, kas provocē bērnu savstarpējo neuzticību, ir nedrošība par bērnu personīgajām mantām. Tā, piemēram, daži bērni pauda neapmierinātību, ka citi slimnīcā ievietotie bez atļaujas mēdz paņemt viņu personīgās mantas;
- netiek organizēta jauno pacientu adaptācija kolektīvā, piemēram, dažās slimnīcās uzņemot bērnus, netiek sniegta informācija par iekšējās kārtības noteikumiem utt.;
- slimnīcās vērojama savstarpēja bērnu vardarbība;
- slimnīcu darbiniekiem trūkst prasmju konfliktu risināšanā, kas var izraisīt iespējamu fizisku un/vai emocionālu personāla vardarbību, tā, piemēram, dažās iestādēs tiek izmantoti tādi neadekvāti sodi kā draudēšana ar šļirci, aizliegums doties pastaigās u.tml.;
- pastāv iespēja, ka slimnīcu darbinieki „izdeg” profesionāli. Inspektoru un psihologa sarunās ar slimnīcu darbiniekiem noskaidrots, ka viņiem nepieciešams nodrošināt supervīzijas un/vai psihologa konsultācijas, lai novērstu iespējamo profesionālo „izdegšanu”;
- slimnīcās trūkst speciālistu, piemēram, sociālais darbinieks strādā nepilnu slodzi vai nestrādā vispār, dažās iestādēs sociālā darbinieka pienākumus veic nodaļas ārsti, kā arī psihologs iestādē ir tikai dažas dienas mēnesī;

- nepietiekama sadarbība ar bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēm, vecākiem, aizbildņiem, piemēram, pārrunās daži bērni minēja, ka vecākus nav satikuši, kopš ievietoti slimnīcā;
- nepietiekama informācija vai informācijas trūkums par bērnu vecākiem/aizbildņiem, bērnu juridisko statusu;
- nav pieprasīta informācija no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Soda reģistra par darbinieku iespējamo sodāmību saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta ceturto un piekto daļu.

2.3.9. Modeļu aģentūru darbības tiesiskais regulējums

2008. gada jūlijā stājās spēkā grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.¹ pantā, paredzot jaunu regulējumu attiecībā uz bērnu iesaistīšanu pasākumos, kas saistīti ar ārējā izskata demonstrēšanu. Jaunais regulējums paredz, ka bērns var piedalīties dažādās aktivitātēs (pasākumos), tai skaitā modeļu demonstrēšanā, reklāmā utt., ja vien tas neapdraud bērna tiesības uz izglītību (piemēram, bērns ilgstoši neapmeklē skolu), drošību (piemēram, tehniski bīstamas nodarbošanās), veselību (piemēram, veselībai bīstami svara ierobežojumi), tikumību (piemēram, bērna filmēšanās erotiska satura reklāmā) vai citas būtiskas intereses.

Tāpat kā līdz šim bērnu aizliegts iesaistīt skaistumkonkursos vai citos tamlīdzīgos pasākumos, kuru galvenais mērķis ir vienīgi bērna ārējā izskata vērtēšana.

Ievērojot Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.¹ panta ceturtajā daļā noteikto, ka Ministru Kabinets nosaka kārtību, kādā bērnus var iesaistīt šā panta trešajā daļā minētajos pasākumos, t.i., aktivitātēs, kas saistītas ar ārējā izskata demonstrēšanu (modeļu skolas, tērpu demonstrēšana, preču reklamēšana u.tml.), inspekcija izveidoja darba grupu, kas izstrādāja priekšlikumus Ministru Kabineta noteikumu projektam. Darba grupā piedalījās pārstāvji no modeļu aģentūrām, Latvijas vecāku apvienības „VISI”, Latvijas Reklāmas asociācijas, Valsts darba inspekcijas, Valsts jaunatnes iniciatīvu centra un Zandas Krancmanes modeļu skolas.

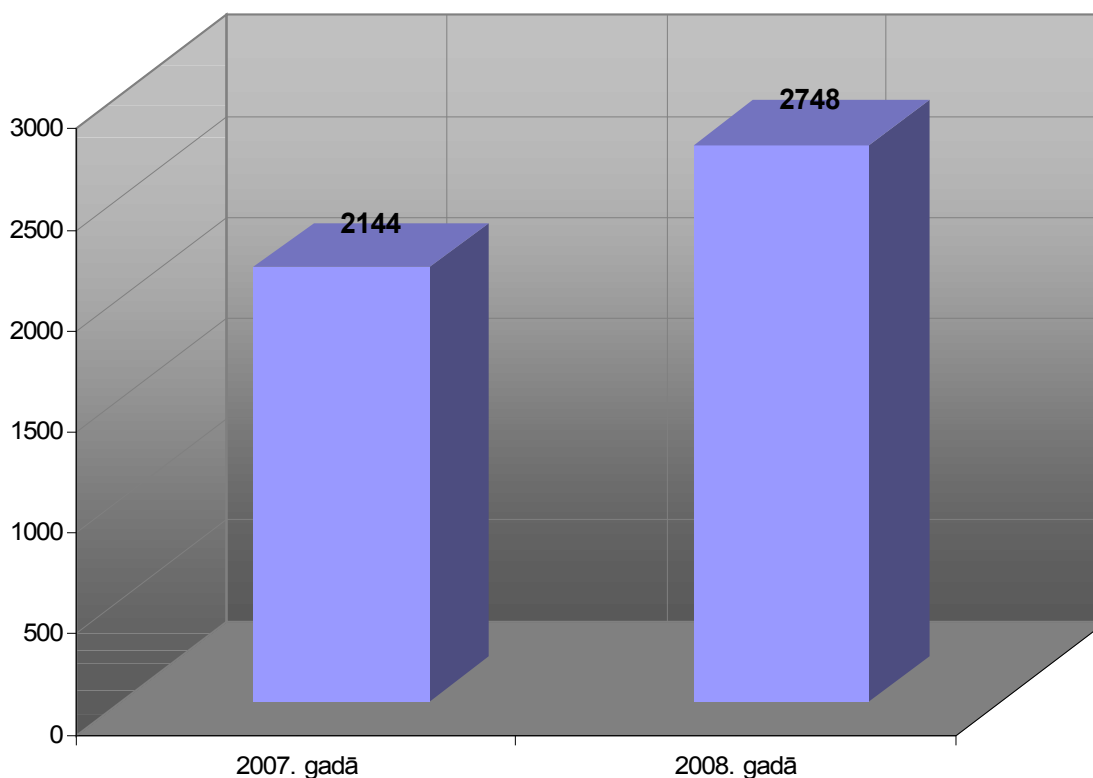
Izstrādātais projekts regulē inspekcijas un citu iestāžu praksē konstatētās problēmas modeļu aģentūru, modeļu skolu un līdzīgu aktivitāšu organizēšanā.

Noteikumu projekts paredz noteikt konkrētas prasības fiziskām vai juridiskām personām, kas vēlas nodarboties ar bērnu iesaistīšanu dažādās ar ārējā izskata demonstrēšanu saistītās darbībās (modeļu skolas, modeļu aģentūras, reklāmas aģentūras u.tml.), kā arī paredz ierobežojumus, iesaistot bērnus šāda veida pasākumos.

2.4. Inspekcijas aktivitātes, lai nodrošinātu bērnu tiesību aizsardzību

2.4.1. Inspekcijas sniegtās konsultācijas par bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem

2008. gadā Bērnu tiesību aizsardzības departaments sniedza 2748 konsultācijas fiziskām un juridiskām personām par dažādiem bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem. Salīdzinājumā ar 2007. gadu sniegto konsultāciju skaits pieaudzis par 604 konsultācijām. Tas skaidrojams ar inspekcijas atpazīstamību un veiksmīgu sadarbību ar valsts un pašvaldību institūcijām un nevalstiskajām organizācijām.

6.attēls. Inspektoru sniegtās konsultācijas 2007. gadā un 2008. gadā

Visbiežāk fiziskās personas inspektoriem uzdevušas jautājumus par bērnu sociālajām tiesībām, t.sk. sociālo garantiju nodrošināšanu bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, vienaudžu un pedagogu emocionālo un fizisko vardarbību iestādēs.

Iedzīvotājiem bieži bija nepieciešamas konsultācijas par saskarsmes tiesību īstenošanu, pabalstiem un citu sociālo garantiju jautājumiem, kā arī par bērnu tiesību aizsardzību dažādos bērnu izdarīto likumpārkāpumu gadījumos un saistībā ar bērnu interešu pārstāvību.

2.4.2. Inspekcijas aktivitātes sabiedrības informēšanā un speciālistu izglītošanā

Viens no inspekcijas uzdevumiem ir informēt sabiedrību par bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem. Lai nodrošinātu un pilnveidotu bērnu tiesību aizsardzību, kā arī regulāri aktualizētu šīs jomas dažādos problēmjautājumus, inspekcija organizēja un piedalījās semināros, sanāsmēs un konferencēs. 2008. gadā līdzīgi kā iepriekšējos gados mērķauditorijas bija speciālisti, bērni un vecāki. 2008. gadā pievērsta uzmanība bērnu līdzdalības realizēšanai bērnu tiesību aizsardzības jomā, organizējot vairākas aktivitātes gan šīs mērķauditorijas viedokļa apzināšanā, gan tās iesaistīšanās lēmumu pieņemšanas procesā, gan piedāvājot informatīvi izglītojošus pasākumus un izdales materiālus par aktuālām tēmām.

Pārskata periodā metodiskā darba ietvaros inspekcija organizēja 569 sanāsmes (tikšanās), 34 seminārus un 3 konferences izglītības, ārpusģimenes aprūpes iestāžu, pašvaldību un valsts iestāžu speciālistiem. Organizējot sanāsmes, inspekcija ir aicinājusi gan fiziskas personas, gan dažādu institūciju pārstāvjus, sekmējot to sadarbību, lai savlaicīgi un veiksmīgi identificētu un atrisinātu problēmjautājumus. Kopumā pasākumos piedalījās 12 996 bērni, 4549 speciālisti un 2342 vecāki.

Inspektori arī piedalījās 202 semināros, 332 sanāsmēs (tikšanās) un 34 konferencēs, sagatavojot ziņojumus un informējot dažādas mērķauditorijas par inspekcijas darbību un tās rezultātiem, bērnu tiesību aizsardzības jomas aktualitātēm, problēmām un to risinājumiem.

Konference „Darbs ar riska grupas bērniem un likumpārkāpējiem”

Pārskata periodā inspekcija rīkoja konferenci „Darbs ar riska grupas bērniem un likumpārkāpējiem”, kurā piedalījās 472 valsts, pašvaldību un nevalstisko organizāciju pārstāvji, kas strādā bērnu tiesību aizsardzības jomā. Inspekcijas pārstāvji ziņoja par konstatētajām problēmām un iespējamiem risinājumiem, nodrošinot bērnu obligāto ārstēšanu no apreibinošo vielu atkarības, kā arī darbā ar riska grupas bērniem pašvaldībās.

Lai darbs ar riska grupas bērniem un likumpārkāpējiem būtu efektīvs, nepieciešama veiksmīga sadarbība starp iesaistītajām institūcijām, kas ļautu ātri, operatīvi un vispusīgi risināt problēmsituācijas. Vienlaikus tā ir iespēja ekonomēt resursus – gan cilvēkresursus, gan finanšu līdzekļus.

Konferencē tika prezentēti materiāli par būtiskākajiem faktoriem, kas kavē veiksmīgu sadarbību, piemēram:

- normatīvajos aktos ir noteikts valsts pārvaldes iestāžu pienākums sadarboties, bet nav sniegti detalizēti sadarbības modeļi, kas būtu jāpielieto atšķirīgās situācijās;
- institūcijām trūkst izpratnes par sadarbības būtību un tās nepieciešamību. Nereti netiek informētas citas kompetentās institūcijas, nav koordinēta rīcība problēmu risināšanai;
- institūcijām trūkst izpratnes par citu institūciju kompetenci;
- institūcijām trūkst izpratnes par izglītības iestāžu nozīmīgo lomu pēc iespējas agrākā problēmas identifikācijā;
- institūcijām trūkst izpratnes par atbildības deleģēšanu, kas izraisa neprasmi kompetenti izvērtēt situāciju, apgrūtina iespēju izmantot savas tiesības un resursus;
- lēmumu pieņemšanu nereti ietekmē tādi personīgie un profesionālie faktori kā bailes ziņot un lūgt palīdzību, bailes pieņemt atbildīgus lēmumus;
- lēmumu pieņemšanu ietekmē profesionālo zināšanu un iemaņu trūkums.

Vienlaikus inspekcija informēja arī par problēmām, kas saistītas ar palīdzības sniegšanu bērniem, kuri atkarīgi no apreibinošām vielām.

Inspekcija problēmu risināšanai, kas saistītas ar bērnu obligātās ārstēšanas no apreibinošo vielu atkarības nodrošināšanu, kā arī lai uzlabotu darbu ar riska grupas bērniem pašvaldībās, konferencē prezentēja savus ieteikumus, piemēram, nepieciešamību veikt grozījumus Bērnu tiesību aizsardzības likumā, veikt grozījumus Ministru Kabineta 2002. gada 2. jūlija noteikumos Nr. 267 „Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo profilaktiskā veselības aprūpe un pirmās palīdzības pieejamība izglītības iestādēs”, veikt grozījumus likumā „Par audzinošo piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”, kā arī inspekcijas izstrādātos ieteikumus par audzinošo piespiedu līdzekļu piemērošanu, it īpaši attiecībā uz atkarīgajiem bērniem. Inspekcijas izstrādātie ieteikumi par audzinošo piespiedu līdzekļu piemērošanu, it īpaši attiecībā uz atkarīgajiem bērniem ir pieejami inspekcijas mājaslapā www.bti.gov.lv.

7. attēls. Konferencēs „Darbs ar riska grupas bērniem un likumpārkāpējiem” referenti

Konferencēs internātskolu direktoriem „Bērnu disciplinēšana izglītības iestādēs: problēmas un iespējamie risinājumi” un ārpusģimenes aprūpes iestāžu speciālistiem „Bērnu disciplinēšana bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs: problēmas un iespējamie risinājumi”

Konferencē internātskolu direktoriem, kurā piedalījās 62 dalībnieki, un konferencē ārpusģimenes aprūpes speciālistiem, kurā piedalījās 48 dalībnieki, inspekcija informēja par jautājumiem saistībā ar skolēnu un audzēkņu disciplīnu izglītības un ārpusģimenes aprūpes iestādēs. Speciālisti dalījās pieredzē, kas saistīta ar bērnu uzvedību, tās izpausmēm, kā arī veidiem un metodēm, kā uzlabot bērnu savstarpējās attiecības, tomēr galvenā uzmanība tika veltīta skolēnu un audzēkņu pozitīvai disciplinēšanai.

Konferenču laikā speciālisti tika iepazīstināti ar nevardarbīgām disciplinēšanas metodēm problēmu un konfliktu risināšanā. Tika izklāstīti ieteikumi, kā sekmēt nevardarbīgas attiecības ar bērniem, ievērojot viņu attīstības īpatnības un vajadzības. Konferenču dalībniekus informēja par efektīvas audzināšanas principiem, kuru pamatā ir izpratne par bērnu audzināšanas īslaicīgiem un ilglaicīgiem mērķiem, to identificēšanu. Tika piedāvātas metodes, kā novērtēt situāciju, kas saistīta ar bērna audzināšanu, un sniegti konkrēti ieteikumi pozitīvās disciplinēšanas paņēmieni pielietošanai.

Sadarbība ar pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem

Pārskata periodā regulāri (reizi ceturksnī) tika organizēti semināri pašvaldību bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem, kuros pārrunāti aktuālākie jautājumi saistībā ar bērnu tiesību aizsardzības

jomu, kā arī jautājumi par sadarbības veidošanu (problēmām un risinājumiem) starp valsts, pašvaldību iestādēm un nevalstiskajām organizācijām bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanā.

Semināros 2008. gadā tika diskutēts par šādiem jautājumiem:

- iecietības kampaņas laikā realizētā pētījuma rezultāti par ārpusģimenes aprūpes iestādēs mītošo bērnu motivāciju mācīties/ieteikumi darbam ar bērniem;
- aktualitātes saistībā ar bērnu deklarēto dzīvesvietu;
- grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā;
- Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas bērnu eseju konkurss 2008. gadā;
- bērnu tiesību ievērošanas pārbaudēs konstatēto konfliktsituāciju cēloņi un iespējamie risinājumi izglītības un bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs;
- bērnu pozitīvā disciplinēšana;
- bāriņtiesu un sociālo dienestu sadarbības pilnveidošana bērnu tiesību un interešu nodrošināšanā.

Bērnu līdzdalības veicināšana bērnu tiesību problēmu aktualizēšanā

2007. gadā inspekcija sāka sadarbību ar skolu pašpārvalžu pārstāvjiem. Diskusiju rezultātā tika izstrādāts sadarbības plāns, kas paredz skolēnu līdzdalību lēmumu pieņemšanā, kas saistīti ar bērnu tiesību pārkāpumiem. Viena no sadarbības plāna prioritātēm bija bērnu iesaistīšana radošās aktivitātēs.

2008. gadā inspekcija organizēja vairākus skolēnu konkursus. Eseju „Es skolā jutos labi, ja...” un pieteikumu konkursu „Mūs uzklausa un saprot...”, kā arī sadarbībā ar Rīgas skolēnu domi izsludināja zīmējumu konkursu „Pavasaris Šekspīra stilā”. Eseju konkursa mērķis bija apzināt, kā skolēni izjūt un izprot iecietību skolā, un noskaidrot, kā viņi paši izpauž iecietību pret apkārtējiem. Savukārt pieteikumu konkursā – apzināt, kuras īpašības un kādu darba stilu audzēkņi bērnu aprūpes iestāžu darbiniekos ciena un vērtē visaugstāk, kā arī veidot labvēlīgu vidi starp bērniem un iestāžu darbiniekiem. Zīmējumu konkursa mērķis bija radošā veidā parādīt, kā skolēni izprot skolotāju, skolēnu un vecāku savstarpējās attiecības.

Eseju konkursā „Es skolā jutos labi, ja...” saņemti 245 dažāda vecuma skolēnu darbi. Konkursa komisija pēc iepriekš noteiktiem kritērijiem apbalvošanai izvirzīja 16 skolēnu darbus.

Skolēni esejās atklājuši, kā izjūt un izprot iecietību skolā, kā paši pauž iecietību pret apkārtējiem.

„Pēdējā laikā klasē un savā draugu pulkā esmu arī veikusi vairākas aptaujas par iecietību, lai noskaidrotu, kā to var izpaust. Labākā atbilde, manuprāt, bija šāda – gluži vienkārši būt cilvēcīgam, rīkoties tā, kā tu vēlētos, lai izturas pret tevi. (..) Mācīsimies pieņemt ikvienu, rēķināsimies ar dažādiem uzskatiem un mēģināsim saprast, ka ne visi var būt vienādi! Galu galā tas būtu pat ļoti garlaicīgi.” (Anna Zemblicka, Krāslavas Valsts ģimnāzija)

„Man nepatīk, ka pret mani izturas slikti, tādēļ cenšos arī labi izturēties pret citiem. Nepatīk un iejaucos, ja redzu, ka skolas biedri aizskar kādu citu. (..) Mums katram ir kāda problēma un kāda vājība, bet mums viens otram jāpalīdz. Es nebaidos un neatsakos palīdzēt.” (Elena Lizunova, Bērzupes speciālā internātskola)

8. attēls. Eseju konkursa dalībnieku sveikšana

Pieteikumu konkursā „**Mūs uzklausa un saprot...**” apbalvotas septiņas labākās ārpusģimenes aprūpes iestādes audzinātājas, kuras pieteikuši bērnam audzētāji.

Bērnam audzētāji par saviem audzinātājiem raksta:

„Sveitina mums māca runāt par savām dūsmām, bet nekliedz un nedaudzities. (..) Vienmēr rūpējas par mums, palīdz mums mācībās un citos darbos. Organizē mums dažādas nodarbības un svētkus. Arī pārgājienus.” (Par Svetlanu Ņesterovu no bāreņu nama „Līkumi”)

„Spēj uz klausīt un nevienam īpaši neko neteikt. (..) Meitenes pastāvīgi vēlas uzturēties šīs audzinātājas klātbūtnē. Kad audzinātāja vakaros iet prom, mazākās meitenes apķeras ap kaklu un nevēlas laist prom.” (Par Līgu Mizovsku no bērnam audzētāja „Dzeguzīte”)

Zīmējumu konkursam „**Pavasaris Šekspīra stilā**” tika iesūtīti 206 radoši risinājumi. Konkursa žūrija, kuras sastāvā bija Rīgas domes skolēnu pārstāvji, Mākslas akadēmijas studenti un inspekcijas pārstāvji, izvērtēja iesūtītos darbus un apbalvoja veiksmīgākos darbu autorus. Inspekcija izvēlējās savas simpātijas, vērtējot gan darbu savdabību un oriģinalitāti, gan atbilstību noteiktajam tematam. Balvas ieguva trīs skolēni, pa vienam katrā klašu nominācijas grupā.

Papildus inspekcija organizēja semināru skolēnu pašpārvalžu, skolēnu domju pārstāvjiem, kura laikā kopā ar skolēniem tika organizēta diskusija par būtiskākajām problēmām skolā, kā arī apspriestas iespējas rast šo problēmu risinājumus.

Latvijas skolu skolēnu pašpārvalžu pārstāvju ikgadējās tikšanās laikā skolēni tika informēti par dažādām aktivitātēm saistībā ar bērnu un pusaudžu drošību internetā, jaunākajām aktualitātēm Nodibinājuma – Centrs „Dardedze” darbībā. Semināra dalībniekiem bija iespēja grupās radoši diskutēt par Iecietības akciju skolās un noteikt kritērijus konkursam „Iecietīgākais skolēns”, „Saprotošākais skolotājs”. Vienlaikus semināra laikā tika izstrādāts aktivitāšu plāns pasākumiem, kas saistīti ar atkarību izraisošo vielu lietošanas profilaksi pusaudžu vidū. Tikšanās laikā skolēniem

bija iespēja dalīties savstarpējā pieredzē, kā arī daudzi no dalībniekiem izteica vēlēšanos arī turpmāk iesaistīties inspekcijas organizētajās aktivitātēs.

Sadarbība ar skolēnu pašpārvalžu pārstāvjiem tiks turpināta, regulāri organizējot tikšanās un realizējot kopīgas aktivitātes. Reizi gadā notiek arī visu dalībnieku kopīga tikšanās inspekcijas telpās Rīgā, savukārt reizi ceturksnī – tikšanās atsevišķās darba grupās ar inspekcijas reģionālajiem inspektoriem (Rīgā, Kuldīgā, Liepājā, Bauskā, Valmierā, Cēsīs, Gulbenē, Rēzeknē, Daugavpilī).

9. attēls. Skolēnu pašpārvalžu pārstāvji tikšanās laikā inspekcijā 2008. gada 11. decembrī

Informatīvi izglītojoši pasākumi bērniem un jauniešiem

Pārskata periodā īpašas informatīvi izglītojošas aktivitātes tika organizētas, atzīmējot Starptautisko bērnu aizsardzības dienu, un realizēti Drošības dienu pasākumi mācību gada sākumā.

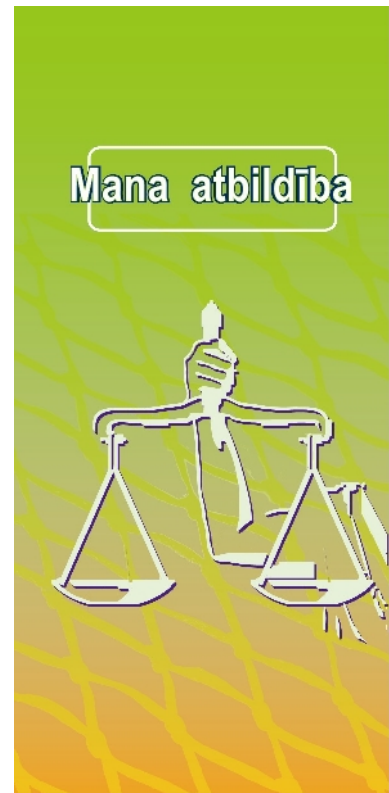
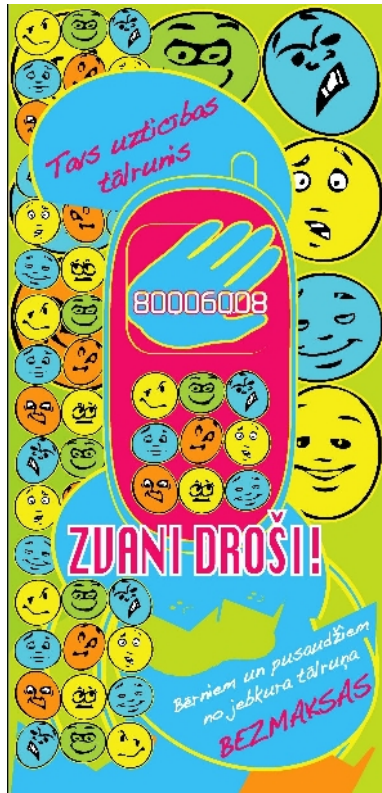
Atzīmējot Starptautisko bērnu aizsardzības dienu, inspekcija organizēja pasākumus visā Latvijā un arī piedalījās tajos. Daudzu bērnu un pieaugušo uzmanību piesaistīja aktivitātes Rīgā, Strēlnieku laukumā, kur inspekcija kopā ar Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu, Valsts policiju, Rīgas pašvaldības policiju, Latvijas Sarkanā Krusta, Nodibinājuma – „Centrs Dardedze” un Latvijas Skautu un gaidu centrālo organizāciju iesaistīja bērnus aktivitātēs un savstarpējās sarunās par drošības jautājumiem, kas ir īpaši aktuāli vasaras brīvlaikā. Līdzīgi kā Rīgā, arī citur Latvijā bērnu tiesību aizsardzības dienas pasākumos ar bērniem tika pārrunāti drošības jautājumi, kā arī notika dažādi koncerti, izstādes, sporta svētki.

10. attēls. Starptautiskās bērnu aizsardzības dienas pasākums Strēlnieku laukumā Rīgā

Mācību gada sākumā sadarbībā ar Valsts policiju organizētās akcijas „Drošības dienas skolās 2008” laikā inspekcija piedalījās kampaņā „Es ar Tevi – ne pret Tevi”, kura notika gandrīz 100 skolās visos Latvijas reģionos. Akcijas mērķis bija aktualizēt jautājumus, kas saistīti ar bērnu drošību un savstarpējo sapratni. Akcijas laikā ar 1.–9. klašu skolēniem tika pārrunāti jautājumi par savstarpējām attiecībām vienaudžu vidū, attiecībām starp skolēniem un pedagogiem, kā arī notika pārrunas par savstarpējo iecietību, vienlaikus izspēlējot lomu spēles, kuru laikā bērniem bija iespēja iejusties speciālistu lomās un kopīgi rast risinājumus dažādās situācijās.

No 2008. gada februāra uzticības tālruņa numuram, līdzīgi kā visiem citiem 800 un 900 tālruņa numuriem valstī, tika pievienota vēl viena nulle – 80006008, tādējādi sadarbībā ar skolēniem, kuri bija bukleta ilustrāciju autori, tika izveidots jauns uzticības tālruņa buklets „ZVANI DROŠI”(att. nr.11). Bukletā atrodama informācija, kas var noderēt bērnam, ja viņš nonācis situācijā, kad nepieciešama palīdzība, sapratne un atbalsts.

11. attēls. Buklets „ZVANI DROŠI” 12. attēls. Buklets „MANA ATBILDĪBA”

Pēdējos gados vērojama tendence, ka daļai Latvijas sabiedrības un arī skolēniem trūkst zināšanu un nav pietiekamas izpratnes par bērnu un pusaudžu pienākumiem un atbildību. Lai palīdzētu skolēniem iepazīties ar pienākumiem, kuri noteikti Bērnu tiesību aizsardzības likumā, un radītu padziļinātu izpratni par likumos noteikto bērnu atbildību, 2008. gadā inspekcija izdeva bukletu „MANA ATBILDĪBA” (att. nr.12).

Vienlaikus atjaunoti bukleti bērniem un pusaudžiem „STOPĒT BĪSTAMI”, ietverot tajos jaunu informāciju, kā arī izveidoti jauni bukleti jaunākā skolas vecuma bērniem (att. nr.13) un pusaudžiem (att. nr.14) „KĀ VEIKSMĪGĀK RISINĀT KONFLIKTU?”, kuros tiek skaidrots, kā izprast jēdzienu „Iecietība” un kā rīkoties konfliktsituācijās.

13. attēls. Buklets bērniem

14. attēls. Buklets pusaudžiem

Sadarbībā ar SIA *Latt telecom* tika izgatavotas aproces, kas informē par bērnu un pusaudžu uzticības tālruni, kā arī lineāli (att. nr.15) ar uzticības tālruņa simboliku un informāciju par tālruņa darbību.

15. attēls. Lineāls ar bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa simboliku

Lai sekmētu bērnu un pusaudžu izpratni par uzticības tālruņa nozīmi krīzes situācijās, kurās ir nepieciešams saņemt psiholoģisko palīdzību, kā arī lai informētu par uzticības tālruņa numura izmaiņām, kas tika ieviestas 2008. gada februārī, inspekcija sadarbībā ar bērnu tehniskās jaunrades nama jaunajiem multiplikatoriem izveidoja animācijas filmu „Uzticības tālrunis”.

Radošās darbnīcas ieslodzījuma vietu, izglītības iestāžu, bērnu ārpusģimenes aprūpes iestāžu darbiniekiem un bērniem

Viena no inspekcijas konstatētajām problēmām, risinot vardarbības gadījumus, bija profesionāļu nepietiekamās praktiskās iemaņas, lai adekvāti reaģētu un spētu konstruktīvi risināt situācijas, kad bērni izturas agresīvi, provocējoši vai vardarbīgi. Tādēļ līdzīgi kā iepriekšējā pārskata perioda gadā liela uzmanība tika pievērsta konfliktsituāciju risināšanai iestādēs.

Radošajās darbnīcās tika aktualizēti un meklēti risinājumi vardarbības novēršanai. Inspekcija organizēja radošās darbnīcas „Harmonisku attiecību veidošana bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādē”, „Poitīvā disciplinēšana” un „Efektīvas sarunas vadīšanas prasmes sarunā ar bērnu problēmsituācijās”, kā arī „Konfliktu risināšana ieslodzījuma vietās” ieslodzījuma vietu pārvaldes darbiniekiem. Radošajās darbnīcās 2008. gadā piedalījās 372 dalībnieki. Tās guva lielu atsaucību. 80% nodarbību laika tika veltīts tieši praktisko iemaņu apgūšanai, darbojoties grupās vai analizējot dažādus tematiskus videomateriālus.

Fragmenti no inspekcijas organizēto semināru – radošo darbnīcu tematiskajiem plāniem

Temats „Efektīvas sarunas vadīšanas prasmes sarunā ar bērnu problēmsituācijās”

- *Efektīvas saziņas nosacījumi, kas ļauj apzināties un pilnveidot savstarpējās kontaktēšanās prasmes problēmsituācijā, kā arī veiksmīgāk veidot kontaktu*
- *Paņēmienu, kā kontrolēt un uzlabot savu uzvedību saskarsmē*
- *Atpazīt saskarsmes dalībnieka jūtas, izprast viņa vēlmes un vajadzības*
- *Klausīties, dzirdēt, pārfrāzēt un sniegt atgriezenisko saiti*
- *Attīstīt runas emocionālītāti – atklātu, spontānu un patiesu jūtu izpausmi runā*
- *Skaidri un saprotami paust jūtas neverbāli*
- *Atpazīt savas jūtas un noformulēt savas vajadzības un vēlmes*
- *Precīzi paust savu viedokli, vērtējumu, vajadzības un vēlmes*

Temats ”Konflikti un attieksme pret tiem”

- *Konflikta jēdziens;*
- *Vecumposmu īpatnības, pusaudžu perioda raksturīgākās emociju un rīcības izpausmes*
- *Dusmas, nepaklausība, agresija*
- *Konfliktu izraisošas uzvedības formas*
- *Konfliktu rašanās cēloņi*
- *Likumpārkāpēju vērtību sistēma*
- *Likumpārkāpēju emocionālā sfēra; raksturīgākās pazīmes*

Radošās darbnīcas tika organizētas ne tikai speciālistiem, kuri strādā ar bērniem, bet arī jaunākā skolas vecuma bērniem un pusaudžiem. Pārskata periodā kopumā notika 49 radošās darbnīcas skolēniem „Konfliktsituāciju risināšana”, kurās tika demonstrētas īsfilmas par konfliktiem starp vienaudžiem, veidotas skolēnu darba grupas un notika diskusijas ar skolēniem par konfliktsituāciju risināšanas veidiem.

16. attēls. Bērni radošās darbnīcas laikā

2.4.3. Profesionālas un kvalitatīvas psiholoģiskās palīdzības nodrošināšana bērniem

2008. gadā inspekcija turpināja izstrādāt likumprojektu psihologu profesionālās darbības regulēšanai, lai tiktu nodrošinātas bērnu tiesības uz kvalitatīvu un profesionālu psiholoģisku palīdzību. Likumprojekta mērķis ir nodrošināt klientu tiesības uz kvalitatīviem psihologa pakalpojumiem, reglamentējot psihologu profesionālo darbību, nosakot minimālās izglītības prasības psihologa profesionālajai darbībai, kā arī sertifikācijas kārtību.

Likumprojekta izstrādei tika izveidota darba grupa, kurā piedalījās pārstāvji no Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas, Izglītības un zinātnes ministrijas, Veselības ministrijas, Garīgās veselības valsts aģentūras, Latvijas Skolu psihologu asociācijas, Latvijas Profesionālo psihologu asociācijas, Latvijas Klīnisko psihologu asociācijas, Latvijas Organizāciju psihologu biedrības, Baltijas Praktisko psihologu asociācijas un Latvijas Universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes. Darba gaitā iesaistījušies arī pārstāvji no Psiholoģijas augstskolas, Latvijas Transpersonālās psiholoģijas profesionālās asociācijas, Latvijas Profesionālās valeoloģijas un ķermeņorientētās psihoterapijas biedrības. Inspekcija likumprojekta izstrādē iesaistījusies, pamatojoties uz nepieciešamību aizsargāt nepilngadīgu personu intereses, kurām nepieciešama psiholoģiska palīdzība.

Piemēram, psihologu atzinumiem ir ārkārtīgi liela nozīme bāriņtiesu un tiesu darbībā, izlemjot lietas, kas saistītas ar aizgādības un saskarsmes jautājumiem, sniedzot atzinumus par personu psiholoģisko izpēti lietās, kas saistītas ar vardarbību pret nepilngadīgajiem, piedaloties nepilngadīgu personu nopratināšanā tiesībsargājošās iestādēs.

Psihologa darbs ir aktuāls un nepieciešams skolās, pirmsskolas izglītības iestādēs, krīzes rehabilitācijas centros, ārstniecības iestādēs u.c. Neprofesionāla darbība šajās jomās var ievērojami kaitēt personu interesēm. Atbilstoša regulējuma trūkums ir par pamatu tam, ka nav vienotu prasību par minimālo izglītību un praksi pirms psihologa patstāvīgas profesionālās darbības sākšanas. Vairākas psihologu profesionālās asociācijas izveidojušas pašregulācijas mehānismu. Vienota regulējuma trūkums dēļ iespējams, ka par psihologu strādā personas bez atbilstošas pieredzes, kas var praktizēt un sniegt savus atzinumus tiesām un tiesībsargājošām iestādēm. Privātpersonām, kā arī darba devējiem bez iedziļināšanās un īpašas jomas pārzināšanas ir sarežģīti novērtēt speciālista - psihologa kvalifikāciju. Vienlaikus nepieciešams ieviest tiesisku aizsardzību praktizējošiem psihologiem, nodrošinot, ka personas bez attiecīgas izglītības un sertifikāta nevar tiesiski darboties šajā jomā.

2.4.4. Vienošanās par koordinētu pazudušo bērnu meklēšanu un savstarpēju informācijas apmaiņu

2007. gada 14. jūnijā inspekcija, Valsts policija, sabiedriskā organizācija „Bezvēsts pazudušo bērnu meklēšanas biedrība” parakstīja vienošanos par savstarpēja atbalsta sniegšanu bezvēsts pazudušo bērnu meklēšanā. Minētā vienošanās paredz, ka inspekcija, sadarbojoties ar Valsts policiju un „Bezvēsts pazudušo bērnu meklēšanas biedrību”, informē sabiedrību, kā arī valsts un pašvaldību iestādes. Vienošanās arī nosaka, ka inspekcija nodrošina profesionālas psihologa konsultācijas bezvēsts pazudušo bērnu radniekiem, draugiem un tuviniekiem, izmantojot inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālruni.

2008. gadā sadarbība turpinājās, un reizi ceturksnī notika trīspusējas tikšanās, kurās tika sniegta informācija par realizētajām aktivitātēm bezvēsts pazudušo bērnu jautājumā pārskata perioda gadā. Inspekcija informēja par iesāktu kriminālprocesu pret modeļu aģentūras vadītāju, par izmaiņām likumdošanā saistībā ar bērnu atrašanos publikās vietās nakts laikā, par klaiņojošo bērnu problēmu, kā arī citiem aktuāliem bērnu tiesību jautājumiem,

2.5. Uzticības tālruņa darbības nodrošināšana

Bērnu uzticības tālruņa (80006008) darbībai ir svarīga loma bērnu tiesību nodrošināšanā, jo, zvanot uz uzticības tālruni, bērni un pusaudži var saņemt tūlītēju palīdzību. Šis ir bezmaksas pakalpojums, kas pieejams katru dienu. Uzticības tālruņa darba laiks ir no plkst. 8:00 līdz 23:00 darba dienās, no 8:00 līdz 22:00 sestdienās un no 10:00 līdz 22:00 svētdienās. Bērni un pusaudži var saņemt psiholoģisko atbalstu, izrunājot problēmas, kas viņus satrauc. Neatliekamajos gadījumos, kad tiek būtiski pārkāptas bērnu tiesības, uzticības tālruņa konsultanti nekavējoties sazinās ar policiju, inspektoriem, bāriņtiesu vai sociālajiem dienestiem.

Papildus bērniem un pusaudžiem ir iespēja sūtīt jautājumus par bērnu tiesībām vai psiholoģiskām problēmām uz e-pastu: pasts@bti.gov.lv.

2.5.1. Psiholoģiskā palīdzība bērniem krīzes situācijā

Bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa darbinieku (turpmāk tekstā – konsultanti) galvenais uzdevums ir sniegt psiholoģisko palīdzību bērniem un pusaudžiem, kuri nonākuši dažādās krīzes situācijās – ir apjukusi, nomākti, dusmīgi, kā arī izglītot un palīdzēt rast risinājumus jautājumos, kas saistīti ar viņu veselīgu psihisko attīstību. Piezvanījuši uz uzticības tālruni, bērni stāsta par savām sāpēm, aizvainojumu un bezpalīdzību attiecībās ar tuviniekiem, draugiem, skolotājiem un klasesbiedriem. Smagākajos gadījumos bērni stāsta par tīšu emocionālo, fizisko vai seksuālo vardarbību. Ja vardarbība notiek ģimenē, bērni var ilgāku laiku to nestāstīt, kaunēties un vainot sevi notiekošajā, dzīvojot cerībā, ka situācija mainīsies un vecāki sāks pret viņiem izturēties labāk. Bieži vien stāstīt par attiecībām ar saviem vecākiem ir visgrūtāk un tikai galējā izmisumā, kad ilgu laiku bērni jutušies nevienam nevajadzīgi un nemīlēti, sisti un pazemoti, tiek meklēta palīdzība, piezvanot uz uzticības tālruni. Reizēm bērnu izmisums un bezcerība ir tik liela, ka viņi aizbēg no mājām un nevēlas tur vairs atgriezties. Daži no viņiem izsaka vēlmi labāk dzīvot bērnunamā nekā atgriezties mājās. Šādās situācijās konsultants sniedz ne tikai psiholoģisko palīdzību, bet jau konkrēti iesaistās problēmas risināšanā, sazinoties ar atbildīgajiem dienestiem. Ir situācijas, kad konsultanti nekavējoties sazinās ar policiju, lai sniegtu bērniem palīdzību, piemēram, kad bērni aizbēguši no mājām un nezina, kurp doties. Gadījumos, kad bērni stāsta par nopietnām problēmām izglītības vai

aprūpes iestādēs un citās institūcijās saistībā ar vienaudžu vai skolotāju vardarbību, konsultanti sadarbojas ar inspektoriem. Ja bērns ir sniedzis ziņojumu, inspektori veic pārbaudes skolās un sadarbībā ar skolotājiem un vecākiem palīdz risināt radušās problēmas.

Piezvanījuši uz uzticības tālruni, pusaudži nereti stāsta, ka jūtas apjukusi ķermeņa izmaiņu dēļ, kā arī atzīstas, ka mēģina eksperimentēt, lietojot alkoholu, smēķējot un pat izmēģinot narkotikas. Konsultantiem bieži tiek uzdoti jautājumi par intīmajām attiecībām, kurus grūti izrunāt ar vecākiem, tiek lūgta informācija par alkohola, nikotīna un narkotiku lietošanas sekām, kā arī palīdzības iespējām, kā tās risināt.

Konsultanti ir īpaši apmācīti, lai katrs bērns un pusaudzis, kurš piezvanījis, varētu justies saprasts, uzklausīts un atbalstīts, kā arī lai atbilstoši izvērtētu situāciju un nekavējoties sniegtu palīdzību katrā konkrētā gadījumā.

2.5.2. Starptautiskā sadarbība

Kopš 2007. gada 22. jūnija bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis ir uzņemts Starptautiskajā bērnu uzticības tālrunu asociācijā (*Child Helpline International*). Tā apvieno vairāk nekā 160 bērnu uzticības tālrunu no visas pasaules. Asociācijas galvenā misija ir sniegt atbalstu fiziskām personām un organizācijām, kas strādā, lai pasargātu bērnus no vardarbības un nevērības.

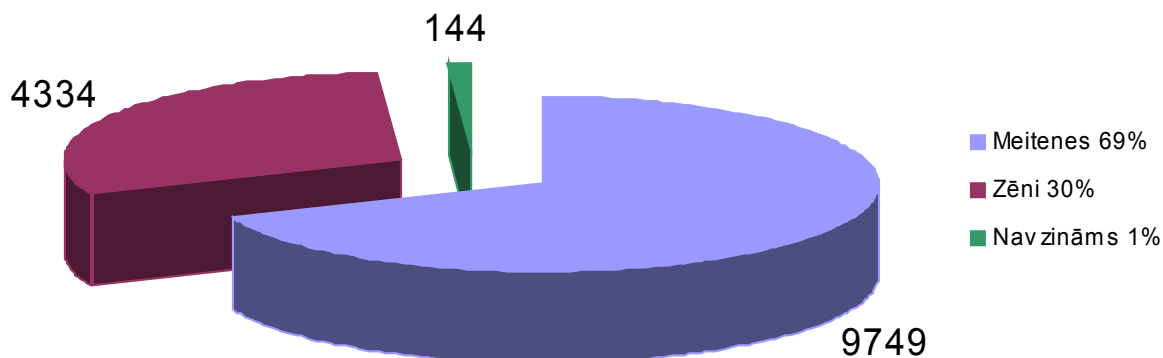
Arī 2008. gadā šī sadarbība aktīvi turpinājās. Līdz ar to regulāri tika saņemta jaunākā informācija par psiholoģiskās palīdzības sniegšanas metodēm bērniem, kuri zvina uz uzticības tālruni. Tiek nodrošināta pieredzes apmaiņa ar citiem speciālistiem no dažādām pasaules valstīm un saņemta asociācijas apkopotā citu valstu uzticības tālrunu datu statistika un to analīze. Vienlaikus reizi ceturksnī Starptautiskajai bērnu uzticības tālrunu asociācijai tiek nosūtīta jaunākā informācija par inspekcijas uzticības tālrunu zvanu statistiku.

2.5.3. Saņemto zvanu analīze

2008. gadā konsultanti atbildēja uz 259 077 ienākošajiem zvaniem.

15 369 gadījumos zvanītājiem bija nepieciešama konsultācija un psiholoģiskais atbalsts krīzes situācijā. 2008. gadā sniegtas bezmaksas 302 klātienē konsultācijas.

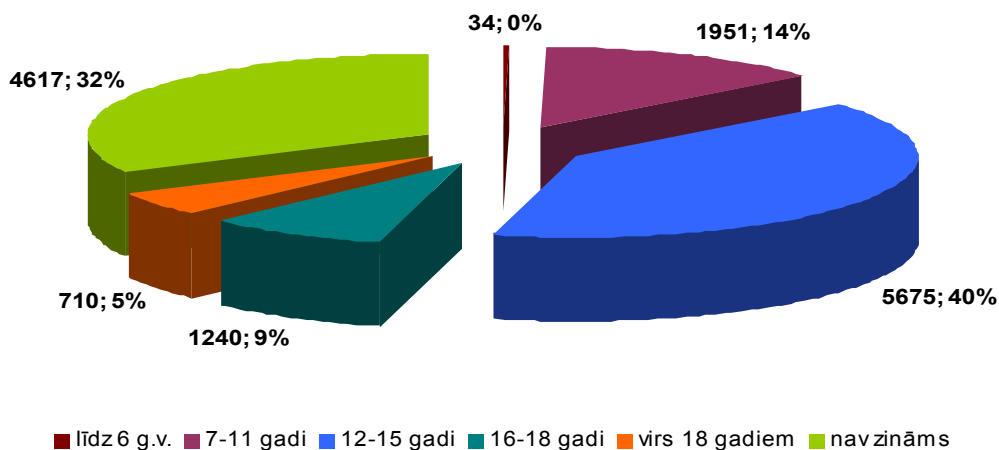
Ik dienas konsultantiem zvana gan zēni, gan meitenes. 2008. gada demogrāfisko datu sadalījums (att. nr.17) pēc zvanītāju dzimumu parāda, ka biežāk nopietnu psiholoģisku palīdzību un atbalstu vēlas saņemt meitenes – 69%, zēni – 30% gadījumos, un 1% gadījumu nav zināma informācija par dzimumu.

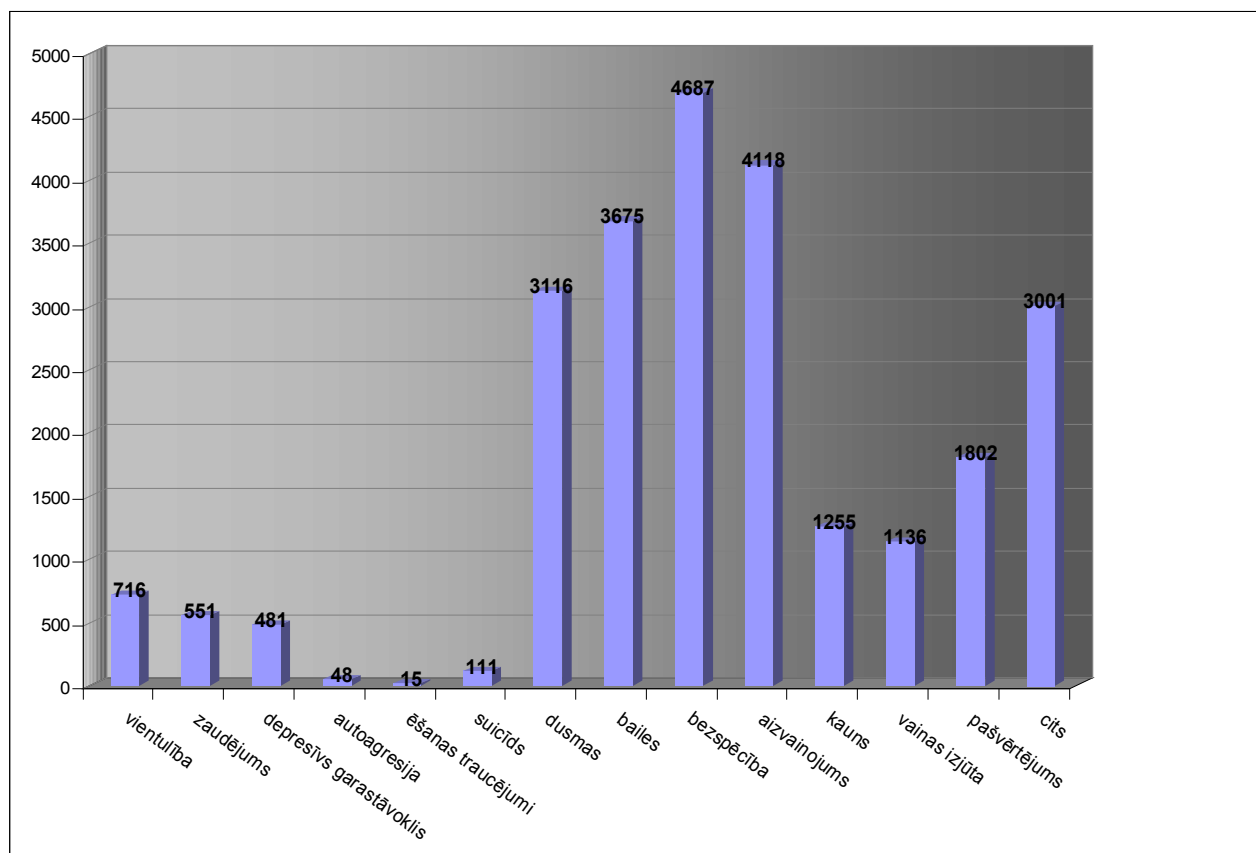
17. attēls. Zvanītāju demogrāfisko datu sadalījums 2008. gadā

Izvērtējot 2008. gada demogrāfiskos datus par zvanītāju vecumu, secināms, ka visvairāk par savām problēmām runā 12 līdz 15 gadus veci pusaudži – 40% no visiem zvanītājiem.

Nākamā lielākā zvanītāju grupa ir 7–11 gadus veci bērni (14% no visiem zvanītājiem), nedaudz retāk zvanījuši 16–18 gadus veci jaunieši (9%). 32% gadījumu zvanītāju vecums nav zināms, savukārt 5% zvanītāju ir bijuši vecāki par 18 gadiem (att. nr.18).

18. attēls. Zvanītāju sadalījums pa vecuma grupām

19. attēls. Zvanītāju emocionālās problēmas

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2008. gadā zvanītāji visbiežāk runāja par savu bezspēcības izjūtu, aizvainojumu, bailēm un dusmām (att. nr.19).

Meitene jūtas norūpējusies par savu draudzeni, kura apzināti savaino sevi. Interesējās, kā viņai varētu palīdzēt. (Anna, 15 gadi)

Zēns jūtas bezspēcīgs izmainīt klasesbiedru izturēšanos pret sevi. Baidās vērsties pēc palīdzības, jo domā, ka tad pret viņu var izturēties vēl cietsirdīgāk. (Jānis, 13 gadi)

Meitene pēc strīda ar mammu jūtas dusmīga un aizvainota, jo mammai nepatīk viņas draugi. Strīda laikā mamma meiteni apsaukājusi rupjos vārdos un izsmējusi viņas attiecības ar draugiem. (Liene, 17 gadi)

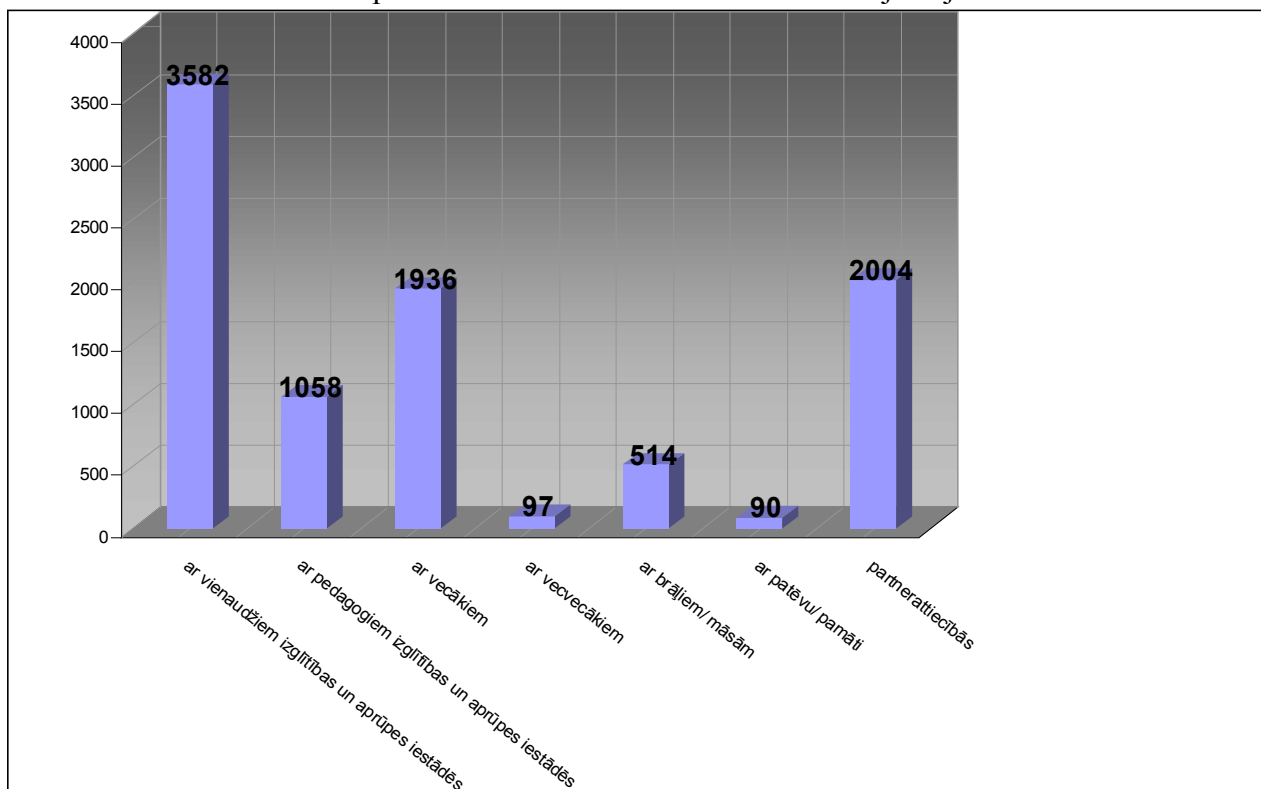
Pēc uzticības tālruņa atbildēto zvanu statistikas 2008. gadā var secināt, ka bērni un pusaudži visbiežāk zvanīja, lai pārrunātu attiecību jautājumus vienaudžu vidū, ģimenē, partnerattiecībās. Aktuālākais jautājums gan mācību laikā, gan vasaras brīvlaikā bija attiecības ar vienaudžiem, par ko gada laikā konsultējušies 3582 zvanītāji (att.nr. 20).

Visbiežāk bērni, zvanot uz uzticības tālruni, minējuši, ka cieš no vienaudžu emocionālās vardarbības – viņi tiekot apsmieti, ķircināti, tiekot izspiesta nauda, bojātas personīgās mantas u.tml.

Meitene stāsta – klasesbiedrenes viņu izsmejot par to, ka viņas drēbes neesot tik stilīgas kā citām meitenēm, tas notiek katru dienu. Meitene jūtas izmisusi, jo zina, ka mammai nav naudas, lai nopirktu labākas drēbes. (Maija, 12 gadi)

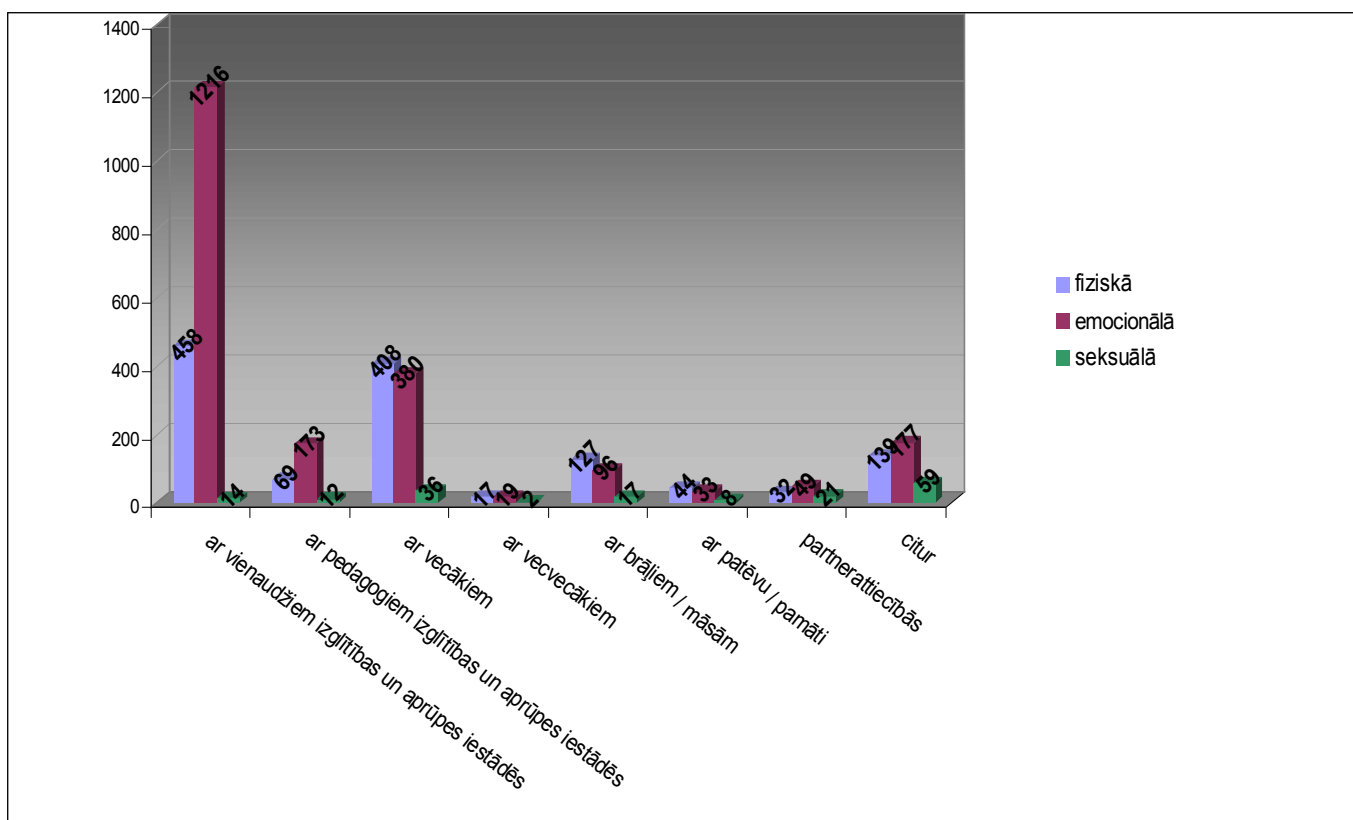
Pusaudžu vecumā parādās izteikta interese par pretējo dzimumu un visaktīvāk tiek veidotas partnerattiecības (gan iztēlē, gan reālajā dzīvē). Par partnerattiecību problēmām visbiežāk runāja pusaudži vecumā no 12 līdz 15 gadiem, kas saistāms ar vecumposma attīstības īpatnībām.

Arī attiecības ar vecākiem ir svarīgs jautājums, kas bieži satrauca bērnus un pusaudžus. Saistībā ar šo problēmu tika sniegtas 1936 konsultācijas. Visbiežāk tie ir attiecību jautājumi, kad bērns ar vecākiem nevar vienoties par kādiem uzvedības vai audzināšanas jautājumiem.

20. attēls. Zvanītāju minētās attiecību problēmas

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, arī 2008. gadā zvanītājiem aktuāla tēma ir vardarbība – fiziska, emocionāla un seksuāla. Bērni stāsta par vardarbības gadījumiem izglītības iestādēs, ārpusģimenes aprūpes iestādēs, kā arī ģimenēs (att.nr. 21). Visvairāk (1216 gadījumi) bērni ir stāstījuši par emocionālo vardarbību vienaudžu vidū, 458 gadījumos par fizisko vardarbību izglītības iestādēs. Vienaudžu vardarbības cēloņi visbiežāk saistāmi ar bērniem un pusaudžiem raksturīgo emocionālo svārstību, negatīvo attiecību modeli ikdienas saskarsmē ar pieaugušajiem, kā arī ar zināšanu trūkumu par problēmu risināšanas paņēmieniem. Bērni stāsta, ka nereti tiek izsmieti fizisko un sociālo atšķirību dēļ.

21. attēls. Vardarbības gadījumu veidi, vietas un skaits

Zvanītājiem tika sniegtas 408 konsultācijas par emocionālo vardarbību ģimenē un 380 konsultācijas par fiziskās vardarbības gadījumiem ģimenē, kad vecāki bijuši vardarbīgi pret saviem bērniem.

Runājot par ģimenes problēmām, bērni ļoti pārdzīvo tieši savu tuvinieku vardarbību.

„Es šodien baidos iet mājās, jo tētis atkal ir piedzēries. Viņš sit gan mani, gan mammu. Man pat negribas iet uz skolu, jo kāds var ieraudzīt manus zilumus...” (Anna, 13 gadi)

Šādos gadījumos bērni tiek uzklausi, viņiem tiek sniegts emocionālais atbalsts un piedāvāta iespēja par pārkāpumiem ziņot atbildīgajām institūcijām. Atsevišķos gadījumos par iespējamajiem bērnu tiesību pārkāpumiem ģimenē informāciju snieguši radi, kaimiņi vai sveši cilvēki, kas varētu liecināt par sabiedrības ieinteresētību notiekošajā.

Bērni runā arī par vienaudžu un pieaugušo seksuālās vardarbības gadījumiem. Piemēram, bērni stāsta par to, ka interneta vidē saņem nepiedienīgus piedāvājumus, ka jūtas apmulsuši un nobijušies, kad cietuši no vienaudžu un pieaugušo saņemtajiem seksuālajiem piedāvājumiem.

Meitene stāsta, ka jūtas apmulsusi un nezina, ko darīt, jo interneta portālā saņēmusi vēstuli no nepazīstama pieauguša vīrieša, kurš aicina viņu uz satikšanos. (Ieva, 13 gadi)

2008. gadā konsultanti inspekcijas inspektoriem iesniedza 97 dienesta ziņojumus par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem izglītības un ārpusģimenes aprūpes iestādēs, kā arī citās institūcijās. Visvairāk ziņojumu (28) nodoti par pārkāpumiem Rīgā un Rīgas rajonā (skat. tabulā).

Reģions	Rajons	Zvanītāju minētās problēmas			Kopā:
		Vienaudžu vardarbība izglītības iestādē	Darbinieku vardarbība izglītības iestādē	Citas problēmas	Reģionā
Rīgas raj.	Rīgas	8	10	10	28
Vidzeme	Limbažu, Cēsu, Ogres, Valmieras, Gulbenes, Alūksnes	5	3	6	14
Kurzeme	Liepājas, Talsu, Saldus, Kuldīgas, Ventspils	6	7	5	18
Latgale	Rēzeknes, Ludzas, Krāslavas, Balvu, Preiļu	3	8	5	16
Zemgale	Aizkraukles, Bauskas, Dobeles, Jēkabpils, Tukuma, Jelgavas	3	13	5	21
Kopā:		25	41	31	97

1.tabula 2008. gadā nodotie dienesta ziņojumi Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektoriem

41 gadījumā saņemta informācija par izglītības vai aprūpes iestādes darbinieku emocionālu vai fizisku vardarbību pret bērniem.

25 gadījumos saņemta informācija par vienaudžu emocionālu un fizisku vardarbību – apsmiešanu, ņirgāšanos un pazemošanu, arī sišanu un kaušanos.

Pārskata periodā 137 gadījumos uzticības tālruņa konsultanti vērsās pie bāriņtiesām un citām institūcijām (Valsts policijā, sociālajā dienestā u.c.) ar lūgumu pārbaudīt ģimenes un nepieciešamības gadījumā nodrošināt bērniem drošu dzīves vidi. Minētie gadījumi bija saistīti ar emocionālo, fizisko vai seksuālo vardarbību pret bērnu vai arī bērna pamešana novārtā, kas apdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību.

„Tētis piedzēries paņēma virtuvē nazi un rādīja mammai, ka nodurs viņu. Es pārbijos un dikti raudāju, nezināju, ko lai daru.” (Ineta, 15 gadi)

2.5.4. Eiropas vienotā palīdzības tālruņa ieviešana

Inspekcija 2008. gadā veica virkni pasākumu, lai inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis iegūtu tiesības nodrošināt pakalpojumus, izmantojot Eiropas vienoto bezmaksas palīdzības numuru 116111, kas, sākot no 2009. gada pirmajiem mēnešiem, pieejams, zvanot gan no mobilajiem, gan fiksētajiem tālruņiem.

Tādējādi arī Latvijā pieejams vienotais palīdzības tālruņa numurs 116111, kuru paredzēts ieviest Eiropas Savienības valstīs un uz kuru zvanot bērniem būs iespējams saņemt psiholoģisko palīdzību.

Inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa darbība atbilst visiem kritērijiem, lai sniegtu bērniem palīdzību pa vienoto numuru 116111. Ja nepieciešams, iespējams saņemt tūlītēji bērnu tiesību aizsardzības speciālistu praktisko palīdzību. Laikā, kad bērnu uzticības tālrunis nestrādā, zvanītājs tiek informēts par tālruņa darba laiku un palīdzības saņemšanas iespējām naktīs laikā.

2.5.5. Atbalsts inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālrunim

Pārskata periodā ar privātā sektora pārstāvju sniegto atbalstu tika īstenotas vairākas nozīmīgas bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa aktivitātes, kuras paplašināja iespējas sniegt bērniem nepieciešamo palīdzību, zvanot uz uzticības tālruni.

Ar starptautiskā mobilo pakalpojumu operatora „Tele2” atbalstu, sākot no 2007. gada 4. novembra, bērniem ir iespēja saņemt konsultācijas un atbalstu arī svētdienās.

Ar „Tele2” atkārtotu atbalstu vēl lielākā apmērā arī 2008. gadā bērni pa uzticības tālruni varēja saņemt palīdzību un atbalstu arī svētdienās.

2008. gada svētdienās uzticības tālruņa konsultanti atbildēja 19 149 zvanītājiem.

22. attēls. *Inspekcijas priekšniece Laila Rieksta- Riekstiņa, Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrs Ainārs Baštiks un SIA „Tele2” valdes priekšsēdētājs Petras Kirdeika*

Ar SIA „**Lattelecom**” atbalstu 2008. gada Ziemassvētku brīvdienās notika akcija „Uzticies... tevi dzirdēs un sapratīs”, kuras laikā no 24. līdz 26. decembrim uzticības tālrunis bērniem bija pieejams visu diennakti. Šajā laikā tika saņemts vairāk nekā 800 zvanu.

Akcijas laikā visvairāk uz uzticības tālruni zvanījuši 12 līdz 15 gadus veci pusaudži. Analizējot kopējo saņemto zvanu skaitu un problemātiku, bērni visbiežāk stāstīja par dažādām emocionālām problēmām – bezspēcību, aizvainojumu, bailēm, dusmām. Viņus visvairāk satrauc vienaudžu attiecību problēmas. Svētku laikā bērni īpaši pārdzīvo vecāku šķiršanos, vecāku vienaldzību, kā arī bērni stāstīja, ka viņiem gribētos vairāk laiku pavadīt kopā ar saviem tuviniekiem.

Akcijas vecākiem un pedagogiem

Pārskata periodā, laikā no 27. līdz 29. augustam, sadarbībā ar Latvijas vecāku apvienību „VISI” inspekcija organizēja akciju „Vecāku uzticības tālrunis”, kuras laikā vecākiem bija iespēja zvanīt un saņemt profesionālas psihologu konsultācijas un atbalstu saistībā ar problēmām attiecībās ar bērniem. Akcijas laikā konsultanti vecākiem sniedza 246 konsultācijas.

Galvenās tēmas, kuras sarunās tika apspriestas, bija audzināšanas, atkarību, savstarpējo attiecību jautājumi, bērnu veselības problēmas, kā arī daudzi jautājumi bija saistīti ar mācību gada tuvošanos – attiecībām skolā, pedagogu attieksmi. Vecāki arī aktīvi izteica savu viedokli par sabiedrību un jaunatni kopumā.

2008. gadā no 1. līdz 3. oktobrim notika akcija „Skolotāju uzticības tālrunis”. Pedagogiem bija iespēja saņemt profesionālas psihologu konsultācijas un atbalstu saistībā ar problēmām skolēnu un skolotāju savstarpējās attiecībās. Galvenās tēmas, par kurām tika runāts, bija audzināšanas, atkarību, savstarpējo attiecību jautājumi un skolēnu uzvedības problēmas.

2.6. Līdzdalība bērnu tiesību aizsardzības sistēmas pilnveidošanā

Saskaņā ar inspekcijas nolikuma 2.4. apakšpunktu inspekcija sniedz ieteikumus valsts un pašvaldību iestādēm un nevalstiskajām organizācijām, lai nodrošinātu un pilnveidotu bērnu tiesību aizsardzību, un saskaņā ar 3.9. apakšpunktu izstrādā un iesniedz Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijai priekšlikumus normatīvo aktu pilnveidošanai bērnu tiesību aizsardzības jomā.

2.6.1. Inspekcijas ieguldījums starpinstitūciju sadarbības problēmu mazināšanā

Inspekcija, sniedzot konsultācijas, organizējot tikšanās, vadot mācības, kā arī veicot bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes, ir konstatējusi vairākas problēmas, kas saistītas ar preventīvo darbu vardarbības novēršanā un savlaicīgas un kvalitatīvas palīdzības sniegšanu bērniem, kuri cietuši no vardarbības. Galvenā problēma sociālo un vardarbības gadījumu risināšanā joprojām ir nepietiekama starpsituacionālā sadarbība.

2008. gadā inspektori, veicot aptauju bērnu sociālās aprūpes iestādēs Latvijā, padziļināti izpētīja un aizpildīja 100 anketas par 0–4 gadus vecu bērnu personas lietās pieejamo informāciju, lai noskaidrotu, cik bērnu nonākuši aprūpes iestādē pēc tam, kad ārstniecības personas dzemdību namā, slimnīcā vai ģimenes ārstu praksē konstatējušas iespējamu vardarbību, tai skaitā aprūpes trūkumu ģimenē, un par to ziņojuši atbildīgajām iestādēm.

Statistikas dati liecina, ka aptuveni 90% gadījumu bērni nonākuši iestādēs, jo vecākiem atņemtas aprūpes vai aizgādības tiesības saistībā ar vardarbību vai aprūpes trūkumu ģimenē. Bieži krīzes situācija ģimenē tiek pamanīta tikai tad, kad bērns jau smagi cietis no vardarbības vai

iestājušās citas smagas sekas. Kā vienu no bērnu tiesību ievērošanas problēmām inspekcija konstatēja nepietiekami efektīvu sadarbības un ziņošanas sistēmu starp ārstniecības iestādēm, policiju un pašvaldības dienestiem (sociālo dienestu un bāriņtiesu) gadījumos, kad bērns piedzimst vecākiem, kuri, iespējams, nespēs nodrošināt pilnvērtīgu bērna aprūpi un uzraudzību. Jāņem vērā, ka tieši ārsti bērna dzīves sākumā ir tās personas, kas visciešāk saskaras ar bērna vecākiem un ģimenes sadzīves apstākļiem un var gūt objektīvu informāciju par iespējamām problēmām.

Apkopojot anketu rezultātus, kuros apkopota informācija par 100 gadījumiem, kad bērni nonākuši ārpusģimenes aprūpē, par riska faktoriem ģimenē ārstniecības personas ziņojušas 25 gadījumos:

- 8 gadījumos informējusi slimnīca, kur bērns nogādāts ar traumām, saslimšanu,
- 12 gadījumos ziņojis dzemdību nams,
- 5 gadījumos ziņojis ģimenes ārsts.
- 14 gadījumos ģimene jau bijusi bāriņtiesas vai sociālā dienesta redzeslokā.

Pārējos gadījumos policijai, sociālajam dienestam vai bāriņtiesai par riska situācijām ģimenē ziņojuši iedzīvotāji, radnieki u.tml.

Apkopojot anketu datus, konstatēts, ka, laikus ziņojot atbildīgajām iestādēm, bērnam ātrāk un efektīvāk tiktu nodrošināta nepieciešamā palīdzība.

Jānis dzimis 2007. gada janvārī. Aprūpes iestādē ievietots 2007. gada septembrī, jo iedzīvotāji policijai ziņoja par vardarbību pret bērnu.

Bērnā piedzimstot, kā arī vēlāk ģimenes ārstam veicot mājas vizītes, tika konstatēti vairāki riska faktori, par kuriem būtu bijis nepieciešams informēt bāriņtiesu, tomēr ārstniecības personas ziņas netika sniegušas.

Bērns tika izņemts no ģimenes tikai tad, kad jau bija nodarīts kaitējums.

Lai risinātu minētās problēmas, inspekcija 2008. gadā sniedza Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijai priekšlikumus par nepieciešamajiem papildinājumiem Ārstniecības likumā, lai nodrošinātu nekavējošu ziņu nodošanu atbildīgajām iestādēm gadījumos, ja ārstniecības iestādei rodas aizdomas, ka jaundzimušajam bērnam netiks nodrošināta nepieciešamā aprūpe ģimenē.

Ņemot vērā, ka viens no būtiskākajiem inspekcijas konstatēto pārkāpumu cēloņiem ir starpinstitūciju sadarbības problēmas, pārskata periodā inspekcija izstrādāja ieteikumus starpinstitucionālās sadarbības veicināšanai, kā arī sagatavoja metodisko materiālu (rokasgrāmatu) „Izglītības iestādes, sociālā dienesta, bāriņtiesas un citu iestāžu kompetence starpinstitucionālajā sadarbībā, veicot preventīvo darbu un risinot vardarbības gadījumus pret bērnu”.

Metodiskajos ieteikumos apkopoti veicamie pasākumi (praktisku situāciju apraksts ar shēmām), iekļauta institūciju kompetence (pamatojoties uz normatīvajos aktos noteiktajām prasībām) gadījumos, kad ir aizdomas par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem.

Metodiskie materiāli paredzēti dažādu institūciju speciālistiem, risinot problēmsituācijas, kas saistītas ar bērnu tiesību pārkāpumiem. Šie metodiskie ieteikumi ievietoti inspekcijas mājaslapā www.bti.gov.lv.

Metodiskie ieteikumi par audzināšanas rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem

2008. gadā inspekcija izstrādāja metodiskos ieteikumus pašvaldību administratīvajām komisijām par audzināšanas rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem, jo, veicot normatīvo aktu

ievērošanas uzraudzību un kontroli bērnu tiesību aizsardzības jomā, bieži saskārusies ar problēmām darbā ar nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem.

2008. gadā inspekcija veica pašvaldību speciālistu aptauju. Tās rezultāti liecina, ka no aptaujātajām 33 pilsētu un rajonu pašvaldībām gandrīz 60% pašvaldībās tiek iekārtotas individuālas profilakses lietas un izstrādātas sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas.

Kā iemesli, kāpēc individuālais sociālās korekcijas darbs ar nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem netiek veikts, tiek minēti:

- pašvaldībā nav nepilngadīgu likumpārkāpēju;
- pietiek ar to darbu, ko veic Valsts policija un Valsts probācijas dienests;
- joprojām nav skaidrs, kam īsti jābūt iekļautam profilakses lietā un palīdzības programmā;
- joprojām likumā nav ierakstīts, kura konkrētā pašvaldības amatpersona šo darbu veic.

Pašvaldībās, kur notiek individuālais sociālās korekcijas darbs ar bērniem, koordinējošās funkcijas veic:

- sociālais dienests;
- pašvaldības policija;
- ģimenes struktūrvienība;
- bāriņtiesa;
- bērnu tiesību aizsardzības speciālists.

Inspekcijas izstrādātajos metodiskajos ieteikumos pievērsta uzmanību tam, ka administratīvo pārkāpumu lietas izskata un audzinoša rakstura piespiedu līdzekli bērnam piemēro pašvaldības izveidota administratīvā komisija (turpmāk tekstā – administratīvā komisija). Minētos piespiedu līdzekļus komisija piemēro bērniem, kuri izdarījuši pārkāpumu, attiecībā uz kuru kompetentā iestāde ir pieņēmusi lēmumu par administratīvā pārkāpuma lietas vai materiālu nosūtīšanu administratīvajai komisijai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanai.

Metodiskajos ieteikumos izskaidrota:

- administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanas un lēmuma pieņemšanas kārtība;
- audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas izpildes kārtība;
- kārtība, kādā bērns tiek ārstēts no atkarību izraisošajām vielām, u.c. aktuāli jautājumi.

Ieteikumi prezentēti 2008. gada 23. aprīļa konferencē „Darbs ar riska grupas bērniem un likumpārkāpējiem”², kā arī ievietoti inspekcijas mājaslapā www.bti.gov.lv.

Metodiskie ieteikumi par valsts kompensācijām noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē

Saskaņā ar likumu „Par valsts kompensāciju cietušajiem” fiziskajai personai, kura Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā ir atzīta par cietušo, ir tiesības saņemt valsts kompensāciju par tīša noziedzīga nodarījuma rezultātā radīto morālo aizskārumu, fiziskajām ciešanām vai mantisko zaudējumu, ja noziedzīgais nodarījums bijis vērsts pret personas dzīvību vai veselību un ir iestājusies personas nāve vai cietušajam nodarīti smagi, vidēja smaguma miesas bojājumi vai noziedzīgais nodarījums bijis vērsts pret personas dzimumneaizskārumību.

2008. gadā inspekcija saņēma Juridiskās palīdzības administrācijas informāciju par atteikumu izmaksāt valsts kompensācijas bērniem, kuri cietuši no vardarbības. Kompensācijas izmaksas atteiktas saistībā ar to, ka nepilngadīgās personas likumiskais pārstāvis nav savlaicīgi iesniedzis pieteikumu un nepieciešamos dokumentus, kā rezultātā iestāties termiņa noilgums un nepilngadīgā persona zaudējusi tiesības uz kompensāciju.

² Skat.: 2.4.2. Inspekcijas aktivitātes sabiedrības informēšanā un speciālistu izglītošanā

Lai novērstu minēto situāciju, inspekcija izstrādāja metodiskos ieteikumus bāriņtiesām un bērnu aprūpes iestādēm par valsts kompensācijām cietušajiem. Ieteikumi popularizēti Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas organizētajos bāriņtiesu mācībuursos, kā arī nosūtīti visām bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēm un ievietoti inspekcijas mājaslapā www.bti.gov.lv.

Ieteikumos vērsta uzmanība uz to, ka nepilngadīga cietušā interesēs kompensācijas pieprasījumu iesniedz viņa likumiskie pārstāvji. Gadījumā, ja bērns atrodas ārpusģimenes aprūpē, pienākums iesniegt pieteikumu ir:

- 1) aizbildnim;
- 2) ārpusģimenes aprūpes institūcijai;
- 3) attiecīgajai bāriņtiesai, ja bērns ievietots audžuģimenē.

Vienlaikus inspekcija vērsusi atbildīgo iestāžu uzmanību uz to, ka saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 92. pantu ikviena persona ir tiesīga prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par mantiskajiem zaudējumiem vai personisko kaitējumu, arī morālo kaitējumu, kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību, tai skaitā faktisko rīcību, kas izpaudusies kā iestādes bezdarbība, ja iestādei saskaņā ar tiesību normām bija vai ir pienākums izpildīt kādu darbību. Tādējādi, ja ārpusģimenes aprūpes iestādes vadītājs vai bāriņtiesa nav pieprasījuši attiecīgo kompensāciju, personai ir tiesības vērsties Administratīvajā rajona tiesā un pieprasīt izmaksāt naudas summas attiecīgās kompensācijas apmērā no iestādes budžeta.

2008. gadā inspekcijas praksē konstatēts gadījums, kad ārpusģimenes aprūpes iestādes darbinieku nekoordinētas un nolaidīgas rīcības dēļ iestādes audzēknis likumā noteiktā termiņa noilguma dēļ bija zaudējis tiesības uz minēto valsts kompensāciju. Pēc inspekcijas rekomendācijas attiecīgā summa audzēknim tika kompensēta no ārpusģimenes aprūpes iestādes budžeta.

Metodiskie ieteikumi bērnu tiesību nodrošināšanai ilgstošas ārstēšanās gadījumā psihoneiroloģiskajās slimnīcās

Inspekcija, uzraugot bērnu tiesību ievērošanu bērnu psihoneiroloģiskajās slimnīcās³, ir konstatējusi vairākas problēmas, kas saistītas ar bērnu tiesību nodrošināšanu ilgstošas ārstēšanās gadījumā (piemēram, tiesības uz sociālajām garantijām, izglītību, saskarsmi ar vecākiem u.c.).

Lai atvieglotu ārstniecības personu darbu, inspekcija 2008. gadā izstrādāja metodiskos ieteikumus „Par bērnu tiesību nodrošināšanu ilgstošas ārstēšanās gadījumā psihoneiroloģiskajās slimnīcās”. Tajos iekļauta informācija par to, kā saskaņā ar normatīvajos aktos noteiktajām prasībām jārikojas ārstniecības iestādei, lai nodrošinātu bērna tiesības uz labvēlīgiem dzīves apstākļiem, tiesības uz izglītību, sociālajām garantijām un saskarsmi ar vecākiem vai likumisko pārstāvi. Vienlaikus ieteikumos iekļauta informācija par ārpusģimenes aprūpes iestādes un bāriņtiesas kompetenci gadījumā, kad bērns ilgstoši ārstējas psihoneiroloģiskajā slimnīcā.

2.7. Iestādes vadības un darbības uzlabošanas sistēmas efektīva nodrošināšana

³ Skat.: 2.3.8. Psihoneiroloģiskās slimnīcas.

Lai uzlabotu inspekcijas efektīvas darbības nodrošināšanu, pārskata gadā veikti vairāki pasākumi iekšējās kontroles, kvalitātes vadības, riska vadības un iespējamās korupcijas novēršanas jomās. Pārskata gadā uzsvars tika likts uz mērķiem, kas vērsti uz iestādes attīstību.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas, kā arī iekšējās kontroles sistēmā īstenoti vairāki pasākumi. 2008. gadā izstrādāti un apstiprināti 5 iekšējie normatīvie akti un izstrādāta un nodrošināta iekšējā kontrole. 2008. gadā tika organizētas 6 reģionālo inspektoru profesionālās darbības pārbaudes, kā arī veiktas ieteikumu ieviešanas pēcpārbaudes.

Atbilstoši 2005. gada 29. novembra Ministru Kabineta noteikumu Nr. 898 „Valsts bērnu tiesību aizsardzības nolikums” 13. punktā noteiktajam inspekcija katru ceturksni sniedza bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministram pārskatu un analīzi par inspekcijas funkciju izpildi un finanšu līdzekļu izlietojumu.

Inspekcijā izstrādāts „Pretkorupcijas pasākumu plāns”. Pārskata gadā veikta plāna izpildes novērtēšana. Reizi gadā tiek sniegta informācija Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam par „Korupcijas novēršanas un apkarošanas valsts programmas 2004.–2008. gadam” izpildi. Iespējamās korupcijas novēršanai inspekcijā darbojas Ētikas komisija. Pārskata gadā tā nav saņēmusi nevienu iesniegumu par inspekcijas darbinieku pārkāpumiem.

Pārskata periodā liela uzmanība pievērsta cilvēkresursu analīzei. Regulāri veikta ierēdņu amata pienākumu un darbinieku darbības un tās rezultātu novērtēšana, kā arī noteikta darbinieku kvalifikācijas pakāpe. Kvalitātes standartu paaugstināšanu veicinājusi arī regulāra darbinieku kvalifikācijas celšana. Nākamajā gadā inspekcijā jāturpina pilnveidot sadarbība, lai kvalitatīvāk tiktu nodrošināta nepārtraukta dažādu līmeņu vadītāju, darbinieku un ierēdņu savstarpēja sazināšanās un informācijas apmaiņa, kā arī kontroles termiņu ievērošana.

Pārskata gadā tika nodrošināta 2006. gada 22. augusta Ministru Kabineta noteikumos Nr. 655 „Valsts budžeta iestāžu un pašvaldību gada pārskatu sagatavošanas kārtība” ietverta prasību ievērošana grāmatvedības uzskaitē. Uzskaites kārtošānā tiek ievēroti iekšējās kontroles principi, lai nepieļautu risku, ka grāmatvedības uzskaites sistēmā netiek reģistrēti visi saimnieciskie darījumi un nav nodrošināta precīza izdevumu uzrādīšana grāmatvedības uzskaitē atbilstoši darījumam.

2008. gadā pirms finanšu gada pārskata sastādīšanas veikta materiālo vērtību inventarizācija.

Lai nodrošinātu iepirkumu sistēmas likumību, efektīvu darbību bez riskiem, kā arī resursu taupīšanas nolūkos organizētas iepirkumu procedūras. Pārskata periodā notikušas 12 iepirkumu procedūras un slēgti 118 saimnieciskie līgumi inspekcijas darbības nodrošināšanai.

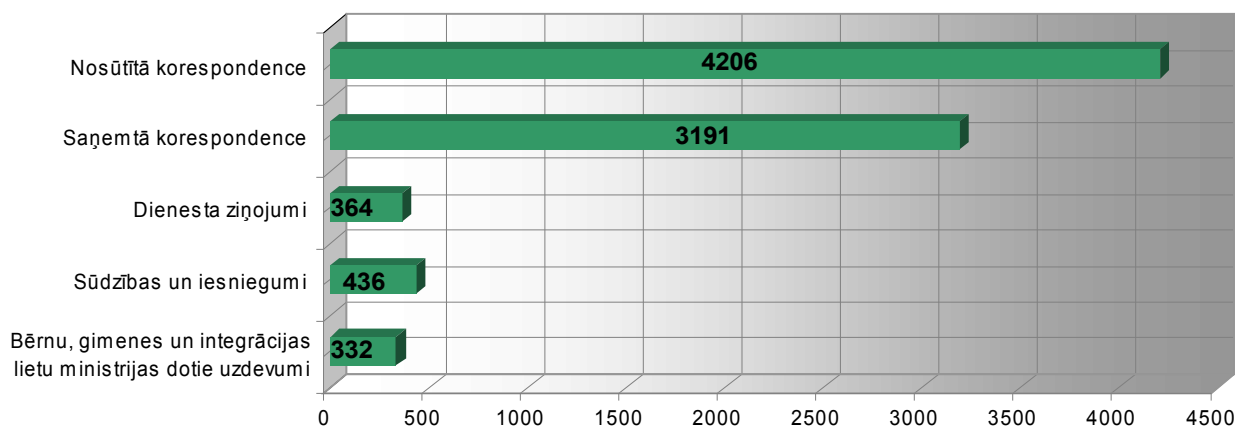
Lai nodrošinātu normatīvo aktu prasības, kas valsts institūcijām uzliek pienākumu rīkoties ar finanšu līdzekļiem un mantu lietderīgi, kā arī veicinātu inspekcijas mērķu sasniegšanu ilgtermiņā, nepieciešams nostiprināt iekšējās kontroles sistēmu, to regulāri uzraudzīt un novērtēt. Tā kā darbinieku skaits inspekcijā nav liels, iekšējo kontroli realizēja priekšniece un administrācija. Katru nedēļu, mēnesi un ceturksni tika sagatavots darbības pārskats, uz kura pamata inspekcijas vadība analizēja plāna izpildes gaitu un nepieciešamības gadījumā koriģēja inspekcijas darbību. Vienlaikus katra mēneša beigās Finanšu nodaļas vadītāja iesniedza mēneša bilanci, lai informētu par finanšu izlietojuma gaitu. Tādējādi pārskata gadā finanšu izlietojums bija vienmērīgs un atbilstošs apstiprinātajai budžeta tāmei, savlaicīgi novēršot iespējamās riska situācijas.

Lai nodrošinātu vienotu un centralizētu dokumentu reģistra uzturēšanu, 2008. gadā veikta līdzšinējās lietvedības datorsistēmas pilnveidošana. Ieviestā sistēma nodrošina drošu un ātru lietvedības programmas lietošanu inspekcijas nodaļās Liepājā, Kuldīgā, Valmierā, Gulbenē, Rēzeknē, Daugavpilī, kā arī Bauskā un Cēsīs (pirms šo nodaļu slēgšanas), realizējot automatisku versijas atjaunināšanās mehānismu. Vienlaikus nodrošināta vienota saņemto un nosūtīto dokumentu saraksta uzturēšanu, kurā vienkopus pieejami gan inspekcijas, gan tās nodaļu reģistrētie dokumenti, administratīvās lietas un pieņemtie lēmumi.

2.8. Lietvedība

2008. gadā inspekcijas lietvedības sistēmā kopumā reģistrēts 3191 saņemtais dokuments, tai skaitā 436 sūdzības un iesniegumi, 332 bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministra un ministrijas uzdevumi, kā arī 364 dienesta ziņojumi par iespējamiem bērnu tiesību pārkāpumiem.

Savukārt pārskata periodā reģistrēti 4206 nosūtītie dokumenti.

23. attēls. Saņemtā un nosūtītā korespondence

3. Budžeta informācija

<i>Nr.p.k.</i>	<i>Finanšu līdzekļi</i>	<i>Apstiprināts likumā „Par valsts budžetu” (latos)</i>	<i>Pārskata gada faktiskā izpilde (latos)</i>
1.	Finanšu resursi izdevumu segšanai (kopā)	744 303	744 303
1.1.	Dotācijas	744 303	744 303
1.2.	Maksas pakalpojumi un citi pašu ieņēmumi	-	-
1.3.	Ārvalstu finansiāla palīdzība	-	-
2.	Izdevumi (kopā)	744 303	744 303
2.1.	Uzturēšanas izdevumi (kopā)	736 900	736 900
2.1.1.	Subsīdijas un dotācijas, tai skaitā iemaksas starptautiskajās organizācijās	-	-
2.1.2.	Pārējie uzturēšanas izdevumi	736 900	736 900
2.2.	Izdevumi kapitālieguldījumiem	7403	7403

2. tabula. *Finanšu līdzekļu izlietojums*

Ziedojumi

Saņemtie ziedojumi 2008. gadā:

1. SIA „Tele2” ziedojums – 15 tūkstoši latu, kas paredzēts bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa darbības nodrošināšanai svētdienās, sedzot darbinieku darba algas un sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas;

2. SIA „Lattelecom” ziedojums – 499 lati, kas paredzēts bērnu uzticības tālruņa darbības tālākai attīstīšanai, lai veicinātu palīdzības sniegšanu psiholoģiskās grūtībās nonākušajiem bērniem un jauniešiem;

3. SIA „Lattelecom” ziedojums – 201 lats, kas paredzēts, lai atbalstītu inspekcijas organizētos izglītojoša rakstura pasākumus par bērnu un uzticības tālruni, atzīmējot Starptautisko bērnu aizsardzības dienu;

4. SIA „Lattelecom” ziedojums – 499 lati, kas paredzēts animācijas filmas „Uzticības tālrunis” demonstrēšanai skolēniem, lai popularizētu jauno uzticības tālruņa numuru (80006008) un novērstu tā nelietderīgu izmantošanu, lai krīzes situācijās nonākušiem bērniem tālrunis vienmēr būtu pieejams palīdzības saņemšanai.

Ziedojuma līdzekļu plūsma 2008. gadā:

Ziedojuma konta atlikums uz 2008. gada 1. janvāri ir 8535 lati, pārskata periodā ieskaitīti 16199 lati, izlietoti 9715 lati, atlikums uz 2009. gada 1. janvāri ir 15019 lati, kuru plānots izlietot 2009. gadā, turpinot nodrošināt uzticības tālruņa darbību svētdienās un uzticības tālruņa darbības tālākai attīstīšanai, kas veicinātu palīdzības sniegšanu psiholoģiskās grūtībās nonākušajiem bērniem un pusaudžiem.

4. Personāls

Skaitis

Pārskata gada beigās inspekcijā strādāja 42 nodarbinātie, no tiem 23 ierēdņi un 2 ierēdņu pretendenti, 15 štata darbinieki un 2 darbinieki tika nodarbināti par ziedojumos saņemtajiem finanšu līdzekļiem. Vidējais nodarbināto skaits 2008. gadā bija 45, tajā skaitā 26 ierēdņi un 19 darbinieki.

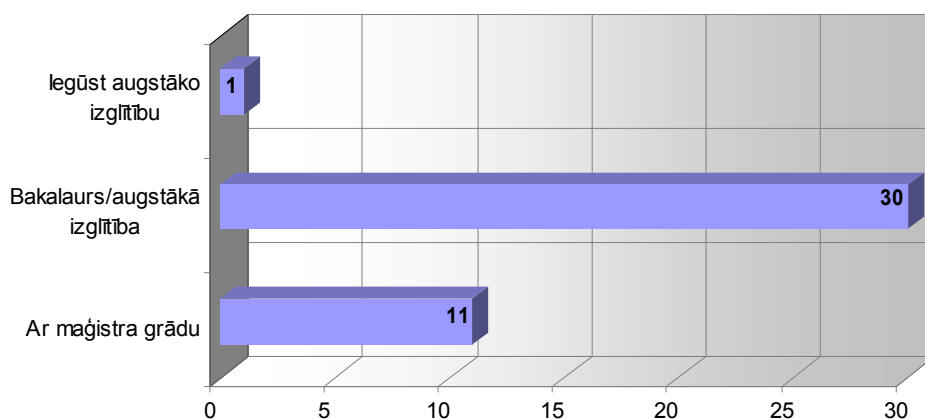
Pārskata gadā inspekcijas štata vietu skaits mainījās no 57 štata vietām pārskata gada sākumā uz 42 štata vietām gada beigās. Štata vietu samazinājums 2008. gadā par 15 štata vietām skaidrojams ar valdības noteikto finanšu budžeta samazinājumu. Tā rezultātā tika reorganizētas trīs inspekcijas nodaļas (Uzraudzības, Juridiskā un Finanšu) un pārtraukta reģionālo inspektoru darbība Bauskā un Cēsīs.

Par SIA „Tele2” ziedotajiem finanšu līdzekļiem papildus štata vietām tika nodrošinātas divas pārvaldes vecāko referentu (psihologi) darba vietas Uzticības tālruņa darbības nodrošināšanas departamentā.

2008. gadā inspekcijā darbā pieņēma 9 ierēdņus un darbiniekus. Ar 21 ierēdņi un darbinieku tika pārtrauktas darba tiesiskās attiecības.

Izglītība

Pārskata gadā inspekcijā strādāja 11 ierēdņi un darbinieki, kuri ieguvuši maģistra grādu, 30 ierēdņi ar augstāko izglītību, viens darbinieks turpina iegūt augstāko izglītību.

24. attēls. Inspekcijā strādājošo izglītība

Demogrāfija

Pārskata periodā inspekcijā strādāja 35 sievietes un 4 vīrieši. Vidējais strādājošo vecums bija 34 gadi. Bērna kopšanas atvaļinājumā atradās 4 nodarbinātie.

Profesionālās kompetences paaugstināšana

Lai paaugstinātu inspekcijā nodarbināto kompetenci, pārskata periodā 26 ierēdņi un darbinieki apmeklēja kursus un seminārus, tai skaitā gan konkrētās nozarēs, kas atbilst speciālistu vajadzībām (jurisprudencē, psiholoģijā, bērnu tiesību aizsardzībā), gan mācībās saistībā ar darba specifiku. Bērnu tiesību aizsardzības departamenta ierēdņi un Uzticības tālruņa darbības nodrošināšanas departamenta darbinieki savu kompetenci paaugstināja arī regulārās supervīzijās.

Karjeras attīstība inspekcijā

Izvērtējot darbības rezultātus, kā arī ņemot vērā amata vietu resursus, viens valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektors tika pārcelts amatā un kļuva par valsts bērnu tiesību aizsardzības vecāko inspektoru.

5. Komunikācija ar sabiedrību

5.1. Sadarbība ar plašsaziņas līdzekļiem

Īstenojot efektīvu sadarbību ar nacionālajiem un reģionālajiem plašsaziņas līdzekļiem, 2008. gadā inspekcija veicināja sabiedrības informētību par aktuāliem bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem, inspekcijas darbības rezultātiem un aktualitātēm, kā arī par inspekcijas piedāvātajām iespējām, ko gada laikā varēja izmantot ikviens sabiedrības loceklis.

Pārskata periodā izsūtītas 42 preses relīzes, ar kuru starpniecību inspekcija sabiedrības uzmanību pievērta dažādiem bērnu uzraudzības un drošības aspektiem, kā arī aicināja pedagogus izmantot iespēju apmeklēt bezmaksas profesionālās izaugsmes seminārus; izglītības darbiniekus un atbalstošo profesiju speciālistus, kas strādā ar bērniem, aicināja piedalīties inspekcijas organizētajās konferencēs „Darbs ar riska grupas bērniem”, „Bērnu disciplinēšana izglītības iestādēs: problēmas un iespējamie risinājumi”⁴, kā arī aicināja bērnus saņemt bezmaksas uzticības tālruņa konsultācijas pa telefonu un klātienē, kā arī piedalīties inspekcijas organizētajos konkursos. Ikviens interesents tika aicināts izmantot valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektoru klātienes konsultācijas un „karstā telefona” sniegtās iespējas dažādos Latvijas reģionos, kā arī piedalīties ģimenēm un bērniem inspekcijas organizētajos svētku pasākumos un informatīvi izglītojošās aktivitātēs.

2008. gada nogalē sākta sadarbība ar sabiedrisko mediju „Latvijas televīzija” (LTV), lai veicinātu bērnu tiesību un pienākumu skaidrošanu un popularizēšanu.

Plašu rezonansi sabiedrībā izraisīja inspekcijas organizētās akcijas „Vecāku uzticības tālrunis” „Skolotāju uzticības tālrunis” un akcija Ziemassvētku laikā „Uzticies... tevi dzirdēs un sapratīs”.⁵

Savukārt pēc žurnālistu pieprasījuma pārskata periodā inspekcijas speciālisti sniedza 132 komentārus un intervijas nacionālajai un reģionālajai presei, radio un televīzijām par dažādiem aktuāliem bērnu tiesību jautājumiem.

25. attēls. LNT žurnāliste Dana Albrehta intervē VBTAI priekšnieci Lailu Riekstu-Riekstiņu

⁴ Skat.: 2.4.2. Inspekcijas aktivitātes sabiedrības informēšanā un speciālistu izglītošanā.

⁵ Skat.: 2.5.5. Atbalsts inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālrunim

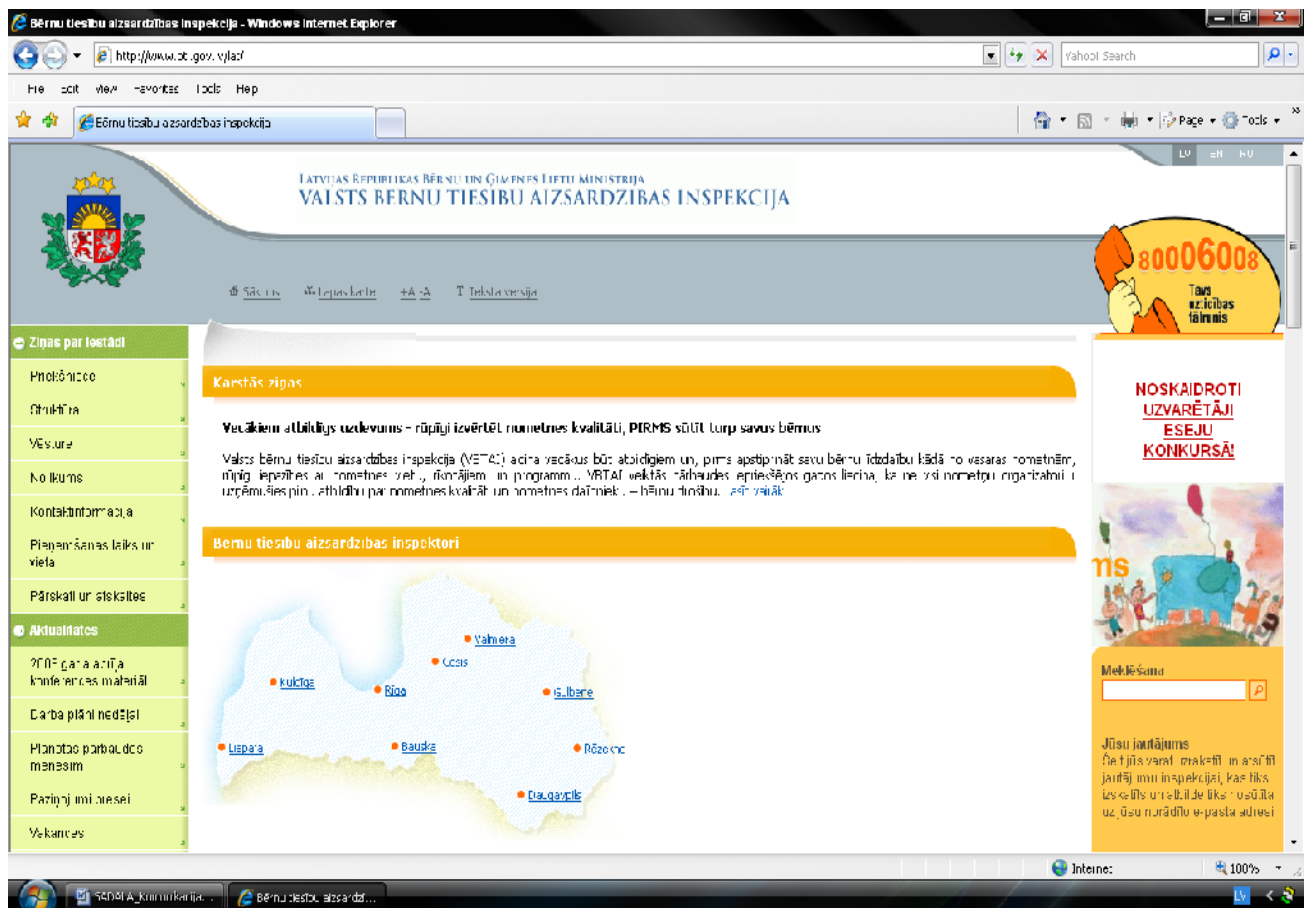
Sadarbības veidošanai ar plašsaziņas līdzekļiem pārskata gadā ietvertas arī šādas komunikatīvās aktivitātes:

- plašsaziņas līdzekļu pārstāvjus aicināja klātienē iepazīties ar inspektoru darbu, veicot bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes un reidus, piemēram, peldvietās, interneta klubos u.c.;
- inspekcijas pārstāvji piedalījās televīzijas un radio raidījumos, kā arī sniedza komentārus preses izdevumiem par aktualitātēm;
- medijus aicināja uz inspekcijas organizētajiem speciālistu semināriem – radošajām darbnīcām, lai ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību pastāstītu sabiedrībai par speciālistu mācībām;
- akcentētas bērnu drošības problēmas internetā, kā arī skolā un ģimenē;
- sabiedrību aicināja pievērst lielāku uzmanību bērnu drošībai brīvlaikā, jo īpaši vasaras un ziemas dienās, kad bērni iecienījuši izklaides peldvietās vai dažādās ūdenstilpēs uz ledus;
- organizēja pasākumus un nodrošināja publicitāti, lai pievērstu sabiedrības uzmanību īpašajām svētku dienām, kas nozīmīgas bērniem, ģimenei, skolai, – Starptautiskajai bērnu aizsardzības dienai, Skolotāju dienai u.c.;
- pārskata gadā īpaša uzmanība tika veltīta visu izglītības sistēmā iesaistīto pušu sadarbības veicināšanai, lai kopīgi rastu risinājumus aktuālajām problēmām mācību iestādēs – dažādām konfliktsituācijām, vardarbībai, nepietiekamai skolas darbinieku sadarbībai, nepietiekamai sadarbībai starp vecākiem un skolas darbiniekiem, kā arī novēlotai interesei par skolēnu individuālajām vajadzībām;
- pārskata periodā tika organizētas 3 preses konferences, kā arī atvērto durvju un „ēnu” dienas.

5.2. Inspekcijas interneta mājaslapa

Pārskata periodā inspekcijas mājaslapa regulāri tika papildināta ar jaunāko informāciju, lai ikviens interesents savlaicīgi varētu iepazīties ar aktualitātēm bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī inspekcijas plānotajām un realizētajām aktivitātēm un darbības rezultātiem. Inspekcijas mājaslapa veidota kā noderīgs un praktisks izziņas avots. Tajā pieejami normatīvie akti bērnu tiesību aizsardzības jomā, inspekcijas apkopotie metodiskie materiāli par dažādiem aktuāliem nozares jautājumiem un speciālistu praktiskajā darbā noderīgām metodēm darbā ar bērniem. Pieejama arī informācija par bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa darbības rezultātiem un aktivitātēm, kā arī praktiskai izmantošanai piedāvāti visi inspekcijas izdotie informatīvie materiāli.

Jebkuram interesentam no inspekcijas mājaslapas ir iespēja nosūtīt jautājumus inspekcijas speciālistiem un saņemt atbildes uz tiem. Pārskata periodā šo iespēju izmantojuši vairāk nekā 100 inspekcijas mājaslapas apmeklētāji.

26. attēls. Inspekcijas mājaslapa

6. Inspekcijas prioritātes 2009. gadā

Bērnu tiesību un interešu nodrošināšanas pilnveidošana ārpusģimenes aprūpes iestādēs

Inspekcija pārskata periodā bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs veica bērnu personas lietu pārbaudes. Lai novērstu riskus, ka savlaicīgi netiek risināti jautājumi par bērnu tiesību un interešu nodrošināšanu, tādējādi kavējot bērnu nonākšanu ģimeniskā vidē, inspekcija 2009. gadā izskatīs visas bērnu personas lietas iestādēs.

Izglītojošais darbs ar pirmsskolas izglītības iestāžu darbiniekiem bērnu tiesību jomā

Inspektori, veicot pārbaudes pirmsskolas izglītības iestādēs, secināja, ka pirmsskolu pedagogiem, viņu palīgiem un dažos gadījumos arī administrācijai nav pietiekamu zināšanu par dažādu institūciju kompetenci bērnu tiesību aizsardzības jomā un sadarbības iespējām. Līdz ar to inspekcija 2009. gadā plāno organizēt konferenci pirmsskolas izglītības iestāžu darbiniekiem par bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem.

Uzticības tālruņa darbības paplašināšana

2006. gada jūlijā Eiropas Komisija ierosināja rezervēt vienotu tālruņa numuru, uz kuru zvanot bērni var saņemt psiholoģisko palīdzību. Šādu priekšlikumu izstrādāja, pamatojoties uz Eiropas Savienības stratēģiju bērnu tiesību jomā (IP/06/927). EK lēmumā (2007/698/EK) noteikts, ka numurs 116111 paredzēts bērnu palīdzības tālrunim. Šis pakalpojums sniedz palīdzību bērniem, kam vajadzīga aprūpe un aizsardzība, un informē viņus par palīdzības organizācijām un pieejamiem resursiem: tas dod iespēju bērniem izteikt savas rūpes, runāt par jautājumiem, kas ir aktuāli viņiem, un saņemt nepieciešamo palīdzību krīzes situācijā. Pamatojoties uz EK lēmumu, arī Latvijā 2009. gadā tiks ieviests šis pakalpojums. Tiesības nodrošināt to ir ieguvis inspekcijas bērnu un pusaudžu uzticības tālrunis. Līdz ar to 2009. gada laikā notiks pakāpeniska pāreja no numura 80006008 uz jauno numuru, un arī bērniem Latvijā būs iespēja zvanīt uz vienoto palīdzības numuru 116111.

Interneta vides drošības uzlabošana

Ņemot vērā uzticības tālruņa pieredzi, sniedzot bērniem palīdzību un atbalstu pa tālruni, inspekcija no 2009. gada 1. februāra iesaistīsies Eiropas Savienības projektā „*Net-Safe Latvia*” kā oficiālais projekta partneris sadarbībā ar E-lietu sekretariātu un Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministriju, lai sniegtu bērniem palīdzību situācijās, kad viņi jūtas apdraudēti interneta vidē. Inspekcija projekta laikā nodrošinās *Helpline* – karsto ziņojumu līniju pa tālruni, lai būtu iespējams ziņot par vardarbību interneta vidē ne tikai elektroniski, bet arī pa tālruni.

**Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas
Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija**

**Teātra iela 3,
Rīga, LV – 1050,
Tālr.: 67 359 128
Fakss: 67 359 159
E-pasts: pasts@bti.gov.lv**

